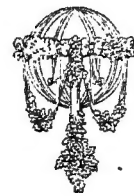

కుంభరాణా
(మీరాబాయి)



కవికోకిల

దువ్వూరి రామిరెడ్డి.



కుంభరాణా

[మీరాబాయి]



నాంది.

శ్రీ రాధాసతి నేలినట్లు కరుణా
 చిత్తబునన్ దుఃఖ దు
 ర్వారాంగ పరీక్షఁ దప్తయగు
 మీరాబాయి చేపట్టి లో
 కారాధ్యుండుగ నొప్పు మాధవుఁడు
 మమ్మజ్ఞాన సంక్షుబ్ధ సం
 సారంభోనిధిఁ గర్ణధారుఁడయి
 మోక్షదీప్తిపముం జేర్చుతన్ !

స్థలము ౧ : ఉదయపురము.

[శ్రీ కృష్ణాలయాంతర్భాగము. అంతయు కొంచెము చీకటిగనుండును. ద్వారముచుట్టును వెలుగుచుండిన చిన్న ప్రమిదలు కొలదిపాటి వెలుతురి నొసగుచుండును. తెలు యెత్తబడఁగనే అలంకృతమైన కృష్ణవిగ్రహము, తీర్థపాత్రాది సన్నిధి సామగ్రి, పూజించుచున్న అర్చకుఁడు, దర్శనార్థము వచ్చిన యిద్దరు యాత్రీకులు అగపడుదురు. అర్చకుఁడు అర్చనానంతరము కర్పూరహారతి యెత్తును. యాత్రీకు లిద్దఱుకూడ పాడుదురు]

మొదటి యాత్రీకుఁడు: ఆహా! ఏమి యీదేవాలయ ప్రభావము! లోన అడుగు పెట్టినంతనే యేదో అనిర్వాచ్యమగు ఆనందము, శాంతి నా చిత్తము నావరించుచున్నది.

రెండవ యాత్రీకుఁడు: వేసవి యెండలఁ దిరిగి తిరిగి సాన్మసిల్లు బాటసారికి శీతల తరుచ్చాయ సుఖమొసఁగునట్లు, సంసారపీడా జన్మరిత చిత్తుఁడైన మానవునకు ఈ కృష్ణమందిరము శాంతిదాయకమగుచున్నది.

మొ. యాత్రీ: అవునవును. ఒక్కక్షణములో నెంత మార్పు గలిగినది!

రెం. యాత్రీ: ఇచ్చట పవిత్ర వాతావరణము నిగూఢమైయున్న మానవుని దివ్యప్రకృతిని పై కుబికించుచున్నది. [విగ్రహము తట్టుతిరిగి] నందనందనా, మరల నీదర్శనభాగ్యము లభింపజేయుము.

[ఇరువుఱు యాత్రీకులు నిష్క్రమింతురు.]

అర్చకుడు: పూజల పనేగాని ఒక్కరూక కూడ పడడములేదు
తీర్థపాత్రలో.

[వెంకయ్య సుబ్బయ్య అరు ఇద్దఱు యాత్రికులు
సవేశితురు.]

సుబ్బయ్య: [దేవాలయ స్తంభములు తక్కిన విశేషములు చూచు
చుండును.]

వెంకయ్య: ఓయ్, శనిపిశాశమా, యిట్టనూడు దేవుణ్ణి. బుద్ది, బుద్ధి
[చెంపలు వేసికొని] మనకా యింటికాడి కూతలే వస్తాయి దేవళాల్లో
కూడాను. దేవుణ్ణి శేవిండు.

సుబ్బ: ఆ-శేవించాంగా మఱి. దూరాపుకొండలు నునుప
న్నారు పెద్దోళ్ళు. ఈసంబగానికా మఱి నన్ను గోదారినుండి ఏంటేంటో
శెప్పి యింతమారం లాక్కోనొచ్చావు? ఇంతమారం వచ్చాంగా యెంత
పెద్ద గాలిగోప్పరం వుంటుందో అని ఆశపడ్డాను. శ్రీరంగం దేవళంలో నూగో
వంతుకూడాలేదు. దాని తస్సాదీయ ఆస్తంబాలకేళి చూస్తే తలగుడ్డ కిండి
పడ్డాది. యెంకయ్యా, యీశిత్రం చూశావా? ఇంత జగప్పెళయంగా
తిరుణాళ్ళ జరుగుతుంటే ఒక్క జంతరిజంతరిపెట్టై కూడాలేదు. ఒక్క
రంకలరాటుమైనాలేదు. అదేనూశావు, ఒక్క సుట్టపావ్వాకు అంగడికూడా
లేదు.

వెంక: ఆ, బేష్, మాబాగాశెప్పావురా సుబ్బన్నా! ఎంత
పెద్దగాలిగోప్పరం వుంటే అంత పెద్ద మహత్తైం గల్ల దేవుడుంటాడాయేం?
ఇక్కడ మహత్తైమంతా ఆమీరాబాయమ్మగారిదే. అందుకోసమే దేశ
దేశాలనుంచి జనం తేరుమోకు తీశినమల్లె వస్తుంటారు. ఒక్కసారి ఆతల్లి
పొటవింటే మనజన్మం తరిస్తుందంట. ఆమె యీ పట్న మేలే రాజాగారి
పట్టపుదేవంటారు.

సుబ్బ: ఆలాగా ? పట్టపుదేవిని మనము నూస్తే యింకా బతకడం గూడానా?

వెంక: ఆ బక్తురాలికి రాణి వాసంలేదు.

సుబ్బ: అందరూ నూశేటట్లు పెళ్ళాన్ని యీదులు తిప్పేరాజు యేంరాజోసి తోసిరాజు !

అర్చకుడు: [చేతులుతట్టి] ఓయ్, పండ్లూ ఫలాలు బేడా పాతిక యేదైనా తెస్తే సన్నిధిలో సమర్పించండి. తీర్థం శటకోపం తీసుకోండి.

సుబ్బ: ఒకమూల కడుపు కాలు తుంటే శిత్తం శివుడిమీద నిలుస్తుందా యేవిటి ?

వెంక: మీరాబాయమ్మ యెప్పుడు ఇక్కడికి వస్తాడండి ?

అర్చ: ఆమె యిప్పుడు రాదు. మీరు తెచ్చిన నైవేద్యం తృణం ఫణం యీతట్టలో పడవేయండి.

[హారతిపళ్ళెము చూపించును.]

సుబ్బ: [వెంకయ్యతో రహస్యముగ] ఇక్కడిది ఇక్కణ్ణే రంగరిస్తాం. [ప్రకాశముగ] అంతా దేవుడి సొత్తేగదండి. పళ్ళు ఫలాలు ఇక్కడివే పెట్టండి.

వెంక: ఒకఅణారూక పెట్టు.

సుబ్బయ్య: కాటికాసైనా తప్పినా తప్పుతుందిగాని, అర్చకుడి కట్నంమాత్రం తప్పేది కనాకష్టం. [కుచ్చె కొంగుముడివిప్పుచు] ఇంట్లో డబ్బు స్మరణా, ఈదులో డబ్బుస్మరణా, దేవళంలోకూడా డబ్బు స్మరణేనా సోమీ ?

అర్చ: [కర్పూరము వెలిగించి హారతి త్రిప్పుచు] ఏడ్చినట్లే వుంది మీ స్మరణా, మీభక్తి! యాత్రవచ్చినప్పుడైనా పదిపాతికలు ఖర్చు చేయరాదా ? [ఈలాటి మంత్రములతో హారతియిచ్చి, ఒక తులసిదళం ప్రసాదముగా యిచ్చును.]

సుబ్బ: కాశంత ఆ పళ్ళుఫలాలు పెసాదం వెట్టండి సోమి.

అర్చ: కొనుక్కొని తినండి. వెళ్ళండి. వచ్చేవాళ్ళకు కూడ

అడ్డము. [అని అదలించును.]

సుబ్బ: అణారూక శేతులోపడేనాకా కాస్త అట్టా యిట్టావుండి
అది శేతులో పడ్డసాట తన్నబోతాడు! ఈడి తస్సావీయ మాపూళ్ళోకాక
పోయేనే.

వెంక: నోరునూసుకో. అపచారం. [సుబ్బయ్యను లాగుకొని
పోవును.]

[పూర్వసువాసినియగు వైష్ణవియు నొకబాలుడును

పూజాద్రవ్యములతోఁ బ్రవేశింతురు]

వైష్ణవి: [అర్చకుని చేతి తబుకులో పూజాద్రవ్యములు పెట్టును]

అర్చ: అష్టోత్తరమా, సహస్రనామమా?

వైష్ణ: సహస్రనామమే చెయ్యండి.

అర్చ: అష్టోత్తరానికి అర్ధరూపాయ, సహస్రనామానికి ఒక
రూపాయ.

వైష్ణ: అట్లయితే అష్టోత్తరమే జరిపించండి.

అర్చ: అర్ధరూపాయ యిట్లా పడవేయండి.

వైష్ణ: [గుడ్డకొంగు విప్పుచు] జరిపించండి. ఇస్తున్నాను.

అర్చ: మీయజమానడి పేరేమి?

వైష్ణ: ఒరే, బాబు.

బాలు: ఏనువ్వా?

వైష్ణ: మీతాత పేరటచెప్పరా.

బాలు: వరదాచార్లు.

వైష్ణ: కాదురా.

బాలు: రంగాచార్యు.

వైష్ణ: కాదురా, నీకు తెలియదా?

బాలు: [కోపముతో] కుంకాచార్యు, వెంకాచార్యు.

వైష్ణ: ఛీ! వెణ్ణి. [అర్చకుడితట్టు తిరిగి] అది గాదండి, సీతా అమ్మవారి మరదిపేరు ఏమిటండి?

అర్చ: భరణుడు.

వైష్ణ: ఇంకొకాయనండి.

అర్చ: శత్రుఘ్నుడు, లక్ష్మణుడు.

వైష్ణ: ఆ, నిలపండి ఆరెండో ఆయనండి.

అర్చ: లక్ష్మణాచార్యులా! అబ్బా? చెప్పినావుగదమ్మా [అర్చ న మొదలుపెట్టి పదినామములు చదివి అర్ధరూపాయ కొరకు చూచుచు] ఈ యుగములో విచ్చేటట్టుగా వుండలేదే ఆకొంగునూట!

వైష్ణ: ఇదుగోనండి [బేడనూక తబుకులో వేయును. బేడను చూచి అసంతృప్తుడయి అర్చనచేయుట ముగించి కర్పూర హారతి యిచ్చి, తీర్థమిచ్చును.]

బిచ్చగాడు: అయ్యా, రెండుకళ్ళూ లేనివాణ్ణి, ఒక్కకాణీ దై చెయ్యండి తండ్రులారా.

బాలు: [రహస్యముగ] అవ్వా, నీదగ్గరవుండిన చెల్లని బేడకీళ్ళ ఏమిచేశావు?

వైష్ణ: ఎందుకురా?

బాలు: అయ్యో! ఆ గుడ్డివాడికి వేళి చిల్లరతీసుకొంటాము.

వైష్ణ: అయ్యో, నేను అర్చకుడి తబుకులో వేసి తీర్థం తీసు కొన్నా గదరా.

బాలు: అయితే పోనీలే అవ్వా, మంచిపనే చేశావు.

[ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.]

[హిందూ యాత్రికుల వేషముధరించిన తాకసేను
ఇస్మాయిల్ ప్రవేశింతురు.]

తాకసేక: అహా, యేమి యాచితము! గర్భగుడి చీకటిలో
మినుకుమినుకు మని నక్షత్రములవలె వెలుగుచున్న ఈ దీపములు మూల
ప్రకృతిలో మెరియుచున్న జీవాత్మలో యనునట్లున్నవి! ఈ యగమ
దూపము, ఈ కర్పూర సౌరభ్యము, ఇవి యన్నియుంజూడ మన మెవో
యొక దివ్యప్రపంచమున సంచరించుచున్నట్లున్నది. మన శ్రమకు మించిన
ప్రతిఫల ముద్భవించి.

ఇస్మాయిల్: తాకసేక జీ—

తాక: జాగ్రత—

యిస్మా: మఱచితిని. గురూజీ, ఇచ్చట ప్రాణరహితములగు
శిలలు కూడ పవిత్రము లైనవో యనునట్లు భయ భక్తులను పురికొల్పు
చున్నవి. మీరాబాయి గాన మాధుర్యముచే మెత్తవడి, భక్తుల యడుగు
రాపిళ్ళకు అటుగు వాతిన ఈ శిలా ఫలకములు గూడ మానవ కారుణ్యము
నకు పాత్రములగు చున్నవి.

తాక: నేను హిందూ దేవాలయము లోనికి ప్రవేశించుట కిది
యే మొదటితూరి. ఇట్టి యానందము నే నెప్పుడును అనుభవించియుం
డలేదు. మనము పునీతులమైతిమి. మనజన్మము సార్థకమైనది.

అర్చ: [తీర్థపు గిన్నెలోని రూకలను ఎంచుకొనుచు] దమ్మిడి
యాగాణి, అణా, ... ఒక వెండిరూకైన వేసిన పాపాత్ముడులేడు. లేకలేక
ఒక బేడరూక పడితే అదికూడా చెల్లనిదే! వీళ్ళభక్తి యిట్లా బద్దలవుతుంది.
[డబ్బులు తీసి కొండిన దోచుకొనును.]

[కొందఱు యాత్రికులు ప్రవేశింతురు. దూరమున మీరాబాయి గానము విన్నబడును. కలకలముమాని యాత్రికులందఱు వినుచుందురు.]

తాత్: ఆ యవ్యక్త మధురగాన ప్రవాహమెక్కడనుండి?

యాత్రికులు: అదిగో ! మీరాబాయి, మీరాబాయి.

[యాత్రికులలో కలకలము]

[మీరాబాయి పాడుచు ప్రవేశించును. సుశీల, వాసంతిక ఇంకకొందఱు స్త్రీపురుషులు పూజాద్రవ్యములతో ప్రవేశింతురు. దేవాలయములోనుండిన యాత్రికులు మీరాబాయికి సాష్టాంగ నమస్కారములొనరింతురు.]

అర్చ: [స్వగతము] ఈయమ్మవల్ల మాబ్రతుకుదేరువు పాడయి పోతున్నది.

మీరా: అన్నలారా, లెండు, లెండు. నాకు మీరేల మొక్కిక్కెదరు? ఈతుచ్చురాలి నేల ప్రశంశించెదరు? నేనుదాసురాలను, ఈకృష్ణమందిరమున నూడిగము చేయుదానను. బిచ్చకత్తెను. యాచించు బిచ్చగాండ్రకు ఏమిప్రయోజనముకలదు? మనల నందఱును రక్షించుటకు కంకణము గట్టుకొన్న ఈ శ్రీకృష్ణపరమాత్మను—ఈరాధావల్లభుని—ఈభక్తవత్సలుని—ఈయనంత కళ్యాణగుణ పరిపూర్ణుని—ఈసౌందర్యరాశిని మనమందఱును చేరి పార్థింపెదము.

[కొందఱు యాత్రికులు అర్చకుని చేతికి పూజాద్రవ్యముల నియ్యబోవుదురు.]

మీరా: వలదు, వలదు. మీరు తెచ్చిన పూజాద్రవ్యములను ఈలీలావిగ్రహుని పాదముల కడనుంచుడు. జన్మమెత్తిన ప్రతిమానవుడును దేవుని పూజించుట కర్మము. అందఱును సృష్టికర్తయెదుట సమానులము. మధ్యవర్తితో నవసరములేదు.

[అందఱును అట్లేచేయుదురు.]

అర్చ: [కోపము దిగమింగుచు] మీరు సొంతగా పూజించుకొంటే పూజించుకొన్నారుగాని, మాభాగం కొబ్బరిచిప్పలు పండ్లు ఫలాల తృణం ఫణం ఈబుట్టలో పడవేయండి. [బుట్టచూపును.]

[కొందఱు అట్లుచేయుదురు.]

మీరా: [భక్తిపారవశ్యమున పాడును.]

[అందఱును ఆనందపరవశు లగుదురు. అర్చకునకుగూడ భక్తి

గలిగి మీరాబాయికి నమస్కరించును.]

మీరా: హే కృష్ణా, భక్తజనహృత్పద్మాసనాసీనా.

[ధ్యాన నిర్మగ్నయగును; సుఖీల ఆమెను పడనీయక పట్టుకొనియుండును.]

తాక: మిత్రమా, నేనిక గాయక సార్వభౌముడనుగాను. నాగర్వము నేలగఱచినది. నాగాన నైపుణ్యము తృణప్రియమైనది. మీరాబాయి బ్రతికియున్నంతవఱకు లోకమున మఱియెవ్వరును గాయక సార్వభౌములు లేరు. ఆహా! అగ్బరుచక్రవర్తియే ఈభక్తురాలి గానము విన్న—

ఇస్కా: చక్రవర్తి బిచ్చగాడగును. కృష్ణమందిరమే వాసగృహమగును.

[మీరాబాయి మెల్లగా కన్నులెత్తిపాడుచు కదలును;

అర్చకుడు తప్ప అందఱును ఆమెననుసరింతురు.]

[తెఱజా

[అగ్బరుపాదుషా విశ్రాంతి మందిరిము; చిన్న మేజాపై హుక్కా వెట్టబడియుండును. తెఱమెత్తు నప్పటికి అగ్బరు తాకసేనులు సంభాషించు వైఖరిలో నుండురు.]

తాక: ప్రభూ, మీకోరిక ఆపాయకరము. మఱలనాలోచింపుడు.

అగ్బరు: ఆపాయము మొగలాయిచక్కవర్తులకు క్రొత్తదికాదు; అనుక్షణ పరిచితము.

తాక: అయినను ఇది సాహసకార్యముగాదా?

అగ్బరు: నే నెఱుంగుదును. కుంభరాణా మనకు ప్రబల విరోధి. రహస్యముగ ఆతని రాజ్యమున ప్రవేశించుట సాహసకార్యమే. అయినను, ఆభర్తురాలి దర్శనము అవశ్య కర్తవ్యము. తాకసేక, ఆమెపాట నిన్ను కూడ ఆనంద పులకితుని గావించినదా?

తాక: నన్నేకాదు. ఆ దావీదు నేడు జీవించియుండి ఆభర్తురాలి గానమువిన్న ఆనంద పరవశుడై యొడలు మఱచును. స్వర్గములోని కౌసరు నిష్ఠరము ఆమె కంఠమునుండి ప్రవహించును. అదివ్యగాన ప్రవాహమున నేనును నాచిన్న పాసపాత్రిక నింపుకొంటిని.

అగ్బరు: ఏమి ?

తాక: నేను ఆమెపాటలు కొన్ని నేర్చుకొంటిని.

అగ్బరు: [సంతోషముతో] అటులనా, ఏదీ ఒక్కపాట పాడుము. నాహృదయమును ఆనంద వీచికల నుయ్యాల లూపుము.

తాక: ఆ సుధా ప్రవాహమెక్కడ? ఈ యుష్వనీటి కాలువ యెక్కడ?

అశ్వు: ఆ పాటలు విన కుతూహలము వొడముచున్నది.

తా: [పాడును]

అశ్వు: ఆహా, ఏమి యీ పాటసాంపు ! ఈగీతము ఆమె సౌందర్యముకడ మాధుర్యము నెరవు తీసికొనెనా యేమి ?

తా: ప్రభూ, వ్రతోపవాస కృశాంగి యగుటచే ఆమె సౌందర్యము పూజ్యము; దివ్యము. శ్రీకృష్ణ ధ్యానపరాయణయై తస్మిన్ముత్తమున ఒడలు మఱచి వ్రాలినది. మజ్నానుకూడ లైలా కొఱకు అంతటి వేదన అనుభవించియుండఁడు. షీరీనుకొఱకు భృగుపాతమొనరించిన ఫగ్గాదు సైత మట్టి నిర్మలప్రేమ నెఱిగియుండఁడు. 'అనల్ హక్' అని చాటించిన మాన్సూరుకూడ అంతటి ఆత్మ పరమాత్మల యొక్కము రుచిచూచియుండఁడు. ఆ సతీతీలకము హిందూసూఫీ-

హర్షపులకిత దేనాయై హా! ముకుంద,
కృష్ణ, కృష్ణా యటంచు సంకీర్తనంబు
సలుపుచునె ధ్యానమగ్నయై సన్నుతాంగి
దివ్య శోభా పరిధియందుఁ దేజరిల్లె !

అశ్వు: తా సేత, నా వాంఛా ప్రదీపమును వెలిగించితివి; ఉత్కంఠ ప్రిరించితివి. నిర్దయఁడవై మఱల నార్పఁబోకుము. నాజీవిత మంతయు రాజ్యసంపాదనమునందే వ్యయమగుచున్నది. ఒక్కనిమిషమైన శాంతిలేదు. ఈ తృష్ణకు దరిదాపుగలదా ?

ఒకరాష్ట్రము గైకొన వే
ఊక రాజ్యము నాచి కొనఁగ నుల్లముగోరుక;
సకలైశ్వర్యము లొనరియు
నికఁ జాలునటన్న తృప్తి యిల లేదుగదా !

తా: మా బోటి దరిజేసులకు తృప్తి యుచితము గాని, తమ వంటి చక్రవర్తులకు పరాక్రమమే యశస్కరము.

అగ్బ: తానీ, చక్రవర్తులు గూడ మర్త్యులే సుమా.

ఏరీ యా బహరాముగోరి, ఖుసురూ? లెందేగె నొప్పీరవా? ఏరీ రుస్తుముజాలు, తాయి? యెపుడో యెచ్చోటనో ధూళియై పోరే, వారి సమాధులైనఁ గలవే? భోగాను భోగత్వమే సారంబో, పరతత్వమొందు గలదో సత్యంబుగా సృష్టిలో?

నే నెవ్వడను? ఏలజన్మించితిని? ఏల మరణించుచున్నాను? ఈ జనన మరణముల రహస్యమేమి? ఈ ప్రశ్నలు చిరంతనములయ్యును నిరంతరములుగ నగపడుచున్నవి. దైవదృష్టియందు అందఱును సమానులమేకదా? అట్లయిన లోకములోని ఈ విపర్యాసమునకు కారణమేమి? కొందఱు రాజులు, కొందఱు రైతులు, కొందఱు సంపన్నులు, కొందఱు దరిద్రులు. కొందఱు సుఖితులు, కొందఱు దుఃఖితులు! ఈరహస్యమును ఆ భక్తురాలు భేదింపఁగలదు. ఆమె ఐంద్రజాలిక స్వర్ణచే ఈ రహస్యము దాచిన మంజూషపు మూత విడిపోవును. మనము రేపే తరలవలయును.

తా: నావలనఁ గదా మీ కీ తలంపు గలిగినది! ఇప్పటికే మౌలానాలు, షేకులు మిమ్ము ద్వేషించుచున్నారు. మీ హైందవ పక్షపాతమును నిందించుచున్నారు. ఇంతకును నేను కారకుడనని నామరణమున కెదురుచూచు చున్నారు.

అగ్బ: తానీ, వారు జగదేకసత్యము నెఱుంగరు. జ్ఞానమున కన్న వారికి స్వపక్షాభిమానము మిక్కుటము. జ్ఞానమునకు జాతిమతభేదములులేవు. గులాబిపూవు ఎవరిచేతనుండినను అదేవాసన గొట్టుచుండును.

తా: నిజము చెప్పితిరి.

హైందవ తురుష్క పారసీ హళాణులకును
వీరువారననేల? యీ విశ్వమునకు
దేవుఁ డొకఁడను సత్యంబుఁ దెలియలేక
మతము పేరటఁ బోరాట ముందు జనము.

అగ్బ : మీరాబాయి జ్ఞానప్రదీప మీ మాయాంధకారమును
దొలఁగింపఁగలదు.

తా : మహమ్మదీయుల కంటఁ బడిన కులకాంతలు రాణి
వాసమునకు తగరని రాజపుత్రుల మతము. అందులో కుంభరాణా మిక్కిలి
యభిమానవంతుఁడు.

అగ్బ : మనయుద్దేశము దుష్టముగాదు. ఆమె హృదయ హోమ
కుండమునుండి జ్ఞానవిస్ఫులింగ మొక్కటియైన వెలికుటికి మన మనఃపథ
ముల జ్యోతిర్మయము చేయవచ్చును.

తా : మీచిత్తము. వజీరు లీయ్యద్యమమున కియ్యకొందురా?

అగ్బ : ఇది మన యిరువురిని దాఁటి పోని రహస్యము.

తా : మీ ప్రయాణమునకు కారణము ?

అగ్బ : ఆ సంగతి నాకు వదలుము. మనము హిందూ యాత్రి
కులమయ్యెదము. వలసిన యేర్పాటులు గూఢముగ కావింపుము.

తా : మాతాడఁ జాలను.

అగ్బ : సంశయింపకుము. దైవము మనకు తోడ్పడును.

తా : అట్లే యగుఁగాక ! నెలవు. [నిష్క్రమించును.]

అగ్బ : నా జీవిత కావ్యమునందు కొత్త అధ్యాయము ప్రారంభ
మైనది. [హుక్కాత్రాగుచు ఆలోచించుచుండును.]

[తెరిజాటును]

స్థలము 3 ఉదయపురము.

[ఉద్యానవనము. ఒక సరోవరము, అందు చేపలుతినుచున్న కొంగయు అగపడును. కుంభరాణా పరాయ త్తచిత్తుడై ఒకపూవును వాసన చూచుచు చలువతాళిబండపయి కూర్చుండియుండును.]

రాణా: నానాటికి మాయంతఃపురము నే నడుగిడుటకు యోగ్యముగాని సన్నాసిని వ్రతచగుచున్నది. అచ్చట పూర్వమునవలె హృదయ రంజన మొనరించుట కొక్క చిటునవ్వుగాని, ఒక్క పేరిమావలోకనముగాని, తుదకొక్క తియ్యని మాటగాని కలువయ్యెను. నా ప్రాణేశ్వరి క్రమ క్రమముగ నాచేతినుండి జాతిపోవుచున్నది. ఆపాడు మత మేనాడు మాయంట నడుగు వెట్టిదో ఆనాటినుండియు మాయరువురి యనురాగ బంధములు సడలి పోయినవి. ఆ విరాగిణి హృదయమున నాకిప్పు డించుకయైన చోటులేదు. [నిట్టూర్చి] నేడు నేను కేవలము భర్తను, ప్రాణవల్లభుడను. పుప్పొడి రస్తావలె కనుపడుచుండిన మా జీవిత మార్గము నేడు కంటకశిలా భూయిష్టమయి అసహ్యమయి ఘోరమయి పొడకట్టుచున్నది— నాసంసార మసారమయి నరకప్రాయమైనది.

[మీరాబాయి, సుశీల పువ్వుల బుట్టతో ప్రవేశింతురు.]

మీరా: నాథుడిచ్చటనే యున్నాడు. సుశీలా, మనమా వంకకు పోయి పూవులు కోసికొందము. పూజా సమయము కావచ్చినది.

[ఇరువులును రాణాకు కొంచెము దూరమునఁ బోవుచుండురు.]

రాణా: నన్ను చూచి యేల మరలుచున్నారు ? ఈ ప్రాకృతుని గాలిసోకిన పంచమహాసాతకములు మిచ్చుటకొను ననియూ ?

మీరా: అయ్యో! నాయపరాధమును మన్నింపుడు. మీరేదో యాలోచనలో మునిగియున్నటుల తోచినది. మాసంధడి మీ యవధాన మునకు అంతరాయము కావచ్చునను తలంపుతో తొలగిపోయితిమి.

రాణా: [నిషపు చిటునవ్వుతో] అనుకూలవతివి !

మీరా: నా సదుద్దేశము నేల యనుమానించుచున్నారు ? ఎపు డైన మీకనిష్ట మాచరించితివా ? నాసతీత్వమున కేమైన లోపమువాటిల్లెనా ?

రాణా: మీరా, ఆయుపచారవాక్యముల నటుండనిమ్ము. సతులు నిరంతర వ్రతోపవాస కృశాంగులేకారు, కేవలము విధినియమబద్ధ సంబంధ లేకారు; పతుల హృదయము లాకర్షించు సమ్మోహన మంత్రాధి దేవతలు గను. మృసుమధుర స్వభావలుగ నుండవలయును. పరస్పర హృదయైక్య ములేని వైవాహిక బంధము నీరసము—సంతాపకరము—మాత్యాకరము. కృశాంగీ, కడచిన యేడెనిమిది సంవత్సరములు జేటు. మున్నటి లావణ్యవతి వేనా నీవు?

కాటుక జిగి పూత కాటుచీకటి గ్రమ్ము

నీ కన్నుదమ్ముల నీటుదొలగె;

హృదయభేదక చింత లేనియు నడగించు

చిటునవ్వు విడిమోము చిన్నవోయె;

కనుల కానందంబు గలిగించు నీరూప

సౌందర్య మేడకో జాటిపోయె;

ఎపుడైన విశ్లేష మెఱుంగని చిత్తంబు

ప్రణయ శ్మశానమై రాజదొడగె;

నవ్వులాటలు సరసాలు నాఁడె ముగిసె;
 నీ సమేలమేనియు స్మరయణీమయ్యె;
 అనుదినంబును నెడఁబాటె యధికమయ్యె,
 నిక సతీపతి సంబంధమేమి యశానా!

మీరా: సుశీలా, చూచితివా నా ధుఁడెంత తప్పదలఁచుచున్నాఁడో?
 వేషముపైని యభిమానమును నాపైని ప్రేమయని పొరపడినాఁడు.

సుశీల: [మీరాతట్టు తిరిగి] అంతేగదమ్మా మఱి. [రాజుతట్టుతిరిగి]
 అట్లుగాదు లేవమ్మా [స్వగతము] ఎటుచెప్పివా చావె.

రాణా: మీరా, నీకిపు డటులనే తోఁచును లెమ్ము. హృదయము
 తోడ నంతయు మాటును.—చేటికా, నీవిక వెడలిపామ్ము.

సుశీల: [నారికి కనఁబడకుండ మూతి త్రిప్పుకొనుచు నిష్క్రమించును.]

రాణా: [మీరాబాయి భుజముపట్టుకొని] నీవేల యీ పిచ్చివేషము
 వేసికొని నా కన్నులను చూపించుచున్నావు? నా సంతోషము భగ్నము
 చేయుటకు నీవు కంకణము కట్టుకొంటివా?

మీరా: నాథా, యెవరెవరి వేషములు వారివారి చిత్తసంస్కార
 స్వభావాదుల కనురూపముగ నుండును. నాకీ వేషముపై ప్రీతిగలదు.

రాణా: నాప్రీతియు తలఁపవలదా?

మీరా: నాస్వభావమునకు విరుద్ధముగ నేనెట్లు నడచుకొనఁ
 గలను? ఆ కపటనాటకమువలన మీకెట్టి ప్రీతిగలుగును?

రాణా: అన్యోన్య భావానుసరణము కపటనాటకముగాదు. అదియె
 గార్హస్థ్య జీవితమునకు పునాది.

మీరా: నేను ధర్మబాహ్యునని మీ యుద్దేశ్యమా?

రాణా: నీమతావేశము, అలౌకిక విషయచింతనము, నిరభిమానము,

శుష్క వైరాగ్యము సామాన్య గృహస్థ ధర్మములకు భంగము కలిగించుచున్నది.

మీరా: [దీనముగ] అయ్యో! అందుకు నేనేమిసేయుదును? నా మనస్సు నాస్వాధీనము కాకయున్నది. కన్నులు మూసినను దెఱచినను శ్రీకృష్ణుని దివ్యమంగళ విగ్రహము నాయెదుట నిలిచినట్లు సాదకట్టును. ఒక్కనిమిషమూ రాధావల్లభుఁడు నాకన్నులకుఁ గట్టుకున్న లోక మే మునిఁగిపోయినట్లు అంతయు శూన్యముగ నగపట్టును. నిమిష మొక్క యుగముగ విశ్లేషదుగఱ మనుభవింతును. ఇట్టి జీవితము నాకు స్వాభావికమైనది. ఇందు మీకేమి విపరీతము తోచుచున్నది?

రాణా: అందు విపరీతము కానిదేమున్నది? [స్వగతము] ఇంతదనుక యీకాంతను తనదారిని తన్నేఁగనిచ్చినందులకు నేనే నింద్యుఁడను. అయినను పూర్వస్మృతిని కొంత కలిగించి చూచెదను. [ప్రకాశముగ] ప్రేయసీ, యటుచూడుము. ఆసుందర సరోవర ప్రాంతమును మఱచితివా ?

మీరా: లేదు.

రాణా: తామరసాకు వెంబడి నిలుచుండి యాకొంగ చేయుచుండిన యుగర పూరణ తపస్సును చూడుము:

ధ్యాన నిర్మగ్నమైనిల్చి యా బకంబు
కాలు దవిలిన చేపలఁ గఱచితినును,
కపట వైరాగ్యనటనల ఘనతచూపి
గుడ్డిలోకుల వంచించు గురుని పగిది.

మీరా: నాథా, నిశ్చింతముగ జీవితమును క్యర్థము సేయుచున్న యాబేడిస తుల్కిసాటును దిలకింపుఁడు.

కాయ మనసాయ మని యెంచి కాలమెల్ల
 మిట్టిపాటులఁ బుచ్చెదు మీనరాజ,
 విధి యదృశ్యహస్తము వెనువెంట నంటి
 కడకు నిను మృత్యుపదముల కడకు గెంటు.

రాణా: [స్వగతము] ఇంతవఱకు నాయుద్దేశమే తనయుద్దేశముగ నుండినది. ఇప్పుడు భిన్నము. ఇదియంతయు దుర్మతముయొక్క వైపరీత్యము [ప్రకాశముగ] అవునుగాని, మీరా, యీపాలతాతిబండ జ్ఞప్తియున్నదా?
 మీరా. పూర్వము మనకు విశ్రాంతిపీఠము.

రాణా: పూర్వము!—అవునవును పూర్వము! మఱియొకమాటి చ్చట కూర్చుండి మున్నటి వినోదములను ఆప్రణయ సఖ్యమును కొంచెము సేపు కలగనియెడము వచ్చెదవా? ఆస్మృతి మందపవనుని సుఖోచ్ఛ్వాసమువలె నాయొడలు పులకరింపఁజేయుచున్నది.

మీరా: కలయని తెలిసియు దానిపై నింతమక్కువ యేల?

రాణా: [విసుగుతో] నీయిపిచ్చి ప్రశ్నలే నన్ను మాటిమాటికి హతాశుని చేయుచున్నవి. నీకేదో చిత్తిచాంచల్యము కలిగియుండవలయు. రమణీయస్వప్నము ఆనందదాయకము కాదా?

మీరా: ఆ యానంద మెంతకాలము? కలగనినంతకాలమే. మన మేల నిరంతర దివ్యానంద మనుభవించుటకు యత్నింపఁగూడదు?

రాణా: [ఆసతో] ఆ యానంద మెట్టిది?

మీరా: అమృతానందము; శ్రీకృష్ణలీలాధ్యాన పారవశ్యము.

రాణా: [లాఘవముగ నవి] ఓసీ పిచ్చిదాన, నీమాటలు నాదుగ ఖమునందు కూడ నవ్వపుట్టించుచున్నవి. నామనస్సు తేలికయైన యగరు భూపమనుకొంటివా గాలిలో నెగిరిపోవుటకు? ఊహమాత్రమైన పాల సము

ద్రమును నమ్మి చేతిలోని పాయసపు పాత్రను జాతివిడుచు మాధుకుం
డునా ? దారిద్ర్యచింతా పీడితుల నూరడించుటకొఱకు, పరలోకముమీఁది
యాసతో నిహలోక దుఃఖము సహించుటకొఱకు, అవివేకులను భయపెట్టి
భర్తబద్ధులను జేయుటకొఱకు పౌరాణీకులు స్వర్గనరకములను కల్పించిరి
పరలోకమునకు ద్వారపాలకులు గురువులఁట ! వారికి లంచమిచ్చి వారికి
పరమపదము! నిరసించినవారికి నరకము కాఁబోలు! ఎంత యవివేకము?

మీరా: [దీనముగ] అయ్యో! యేల యీ పరలోకదూషణము,
గురునిరసనము ? అహంకారచిత్తు లెఱుంగఁజాలని తత్త్వరహస్యము లెన్ని
లేవు ?

కండ నెత్తురు ప్రాయంపుఁ గారవంబు
కనుల కెగఁదట్టఁ దత్త్వంబు గానఁబడదు;
పాలనా దండశక్తి నశ్వరమటన్న
పిడుగువంటి సత్యంబును వినెద వెపుడొ.

రాజా: మీరా, నీ నిరసన స్వభావము నాకు కోపము గొల్పి
నను నీయజ్ఞానమునకు మాత్రము నాకు జాలికలుగుచున్నది. ఆఁడువా రజ
లలు దుర్బలచిత్తులు. వివేకమునకన్న భావోద్రేకము మిక్కుటము. నావున
నే మత వికేతలగు కపటగురువులు మిమ్ములను దేలికగ లోపఱచుకొని
వంచించురు. పాక్షికమతావలంబకులే లోకమునకు ఉపద్రవకారులు,
స్వయమగోపితమైనవారి పవిత్రత అన్యులకు ఏవము పుట్టించును; వారి
దుర్జయములు దురాచారములు మతాచ్ఛాదనముతో లోకుల మోసగించు
చున్నవి. మీరా, నీమతోన్మాదము నీకు పరలోకము నిచ్చునో లేదో
తెలియదు గాని, సంతోషముగను నిశ్చింతముగను గడచిపోవుచుండిన మన
గ్వాగ్ధ్య జీవితమును మాత్రము భగ్నముచేసినది.

తెమ్మెర నీవఁ గఁపిలెడి దీపము మానవ జీవితంబు; పా
ఖ్యమ్ములు భోగముల్ గుడువనాను దదంతరమందుఁ; జావు న
త్య; మ్మని రూఢ్యసంశయపదంబు పరంబును నమ్మియేల భో
గ్యమ్ముగు యశావనాసవము నానక చిందెదవో విరక్తవై.

మీరా: [స్వగతము] ఓవిశ్వనాటక ప్రణేతా, నీవుగచించిన యీ
సంసార విషాదాంత నాటకమును అభినయింపించుటకు మమ్మునిరువుర
నొక్కసూత్రమున బంధించితివా? ఏమి నీమాయావిలాసము!

రాణా: [స్వగతము] సుందరుడయి సర్వభోగ సమోపేతుడయి
తన్ను ప్రాణప్రదముగ కామించుపిరియని అలత్యముచేసి అప్రత్యక్షమైన
యూహావిగ్రహమును మనోవైకల్యములేని యేయవత్తిమైన ప్రేమించు
నా?— ఇది యసహజము.— ఇదియొక మానసికవ్యాధి. జౌషధసేవనము
మేలుచేయవచ్చును.

[నేపథ్యమున శిఖిధ్వని]

మీరా: నాథా, నేనిక పోవచ్చునా? శ్రీకృష్ణ మందిరమున
శిఖిమును పూరించుచున్నారు. ఇది పూజాసమయము.

రాణా: నాయొద్దిక నీకంత వెగటు పుట్టించుచున్నది కాబోలు.
మీరా, మనజీవితమునందెంత మార్పుకలిగినదో నీవే యూహింపుమా. ఈ
పరిసరములే అప్పటి మనవినోదమునకు సాక్షులు.

ఇచటి సంధ్యావిహారంబు, లిచటి చేత,
లిచటి యాటలుపాటలు హేళనములు,
నిచటి విడరాని కౌఁగిళ్ళు, నిచటి సుఖము
కనుల కాలేఖ్యమట్టులఁ గానవచ్చు.

సుఖమయముగా కడచిపోయిన ఆనాటి జీవితమునకును నీరసమైన నిరయస్థాయమైన యీనాటి జీవితభాసమున కెంతటి తారతమ్యము కలదో నీవెఱుంగకపోవు.

మీరా: సకల వస్తువులకును మార్పు అనివార్యము. భోగములు శాశ్వతములని తలంచితిరి కాబోలు! మీరు నారూపసౌందర్యమునే వలచి యుందురేని నేనెప్పటికైన పరిత్యజింపబడవలసిన దాననే. నాసౌందర్యము నిరంతము కాదు. రోగపీడితను జరాభారకృశాంగిని కావచ్చును.

రాణా: నీవు నిజముగ లోకజ్ఞాన శూన్యవు. యౌవన సౌందర్య ములెట్లు కాలబద్ధములో మానవుని భోగాభిలాషకూడ అట్లే. ఆకామ్యాను రాగమె అనుభుక్తమయి వార్ధక్యమునందు తప్తకాంచనమువలె నిష్కలమై మయి బహుకాల సహవాసజనిత బాంధవ్యముగ మాటును. వసంతమున పూచిన పువ్వు శరత్తున ఫలవంతమగును. సామాన్యమైన యీ ప్రకృతి ధర్మ మును గుర్తెఱుంగని నీమనస్తత్త్వము నాకు దురూహ్యముగనున్నది.

మీరా: అసామాన్య ధర్మములుకూడ కొన్నికలవని మీరును గుర్తింపవలయును.

రాణా: [విసుగు కోపములతో] అవి కుక్కమూతి పిండియలు. చెడు కాలమునకు పుట్టు విపరీతములు.

మీరా: మీకట్లు తోచవచ్చును.

రాణా: [స్వగతము] మతితప్పినవారింత యుక్తియుక్తముగ మాట లాడుదురా? నాబుద్ధిసంశయగ్రస్త మగుచున్నది. [ప్రకాశముగ] విరాగవతీ, రసహీనమైన తర్కము నేనెఱుంగను. హృదయముల భాష వేఱు. ఆ భాషయే నాకు తెలియును. నీవనావశ్యకముగ భావించింతనము నేయు చున్నావు.

కడచినది కడచిపోయె దుఃఖమ్ము సుఖమ్ము,
 కడచు చున్నదె పెదవుల నిడినపాత్ర;
 దానికన్న ననిశ్చితార్థంబు మేలె ?
 రేపురేపను మాటకు రూపులేదు.

[బ్రతిమాలుకొనునట్లు] నీవీ సన్న్యాసిని వేషమును తగులవెట్టి
 మున్నటి మీరావు కమ్ము.

మీరా: ఆమీరా నిక చూడలేదు; పునర్జన్మము వచ్చినది. నాథా,
 వేషములో నేమున్నది ?

రాణా: [కోపముతో] నీహృదయములో నేమున్నదో ఆవల్ల
 కాడే వేషమునందు ప్రతిఫలించుచున్నది. ఎంతయోర్పుకొనఁ బోయినను
 నీయీతత్త్వోన్మాదము నాకు విసుఁగుపుట్టించి కోపము రేపుచున్నది. నీవు
 వీచుతమునైనను లేనా నేను నిన్నైనను వదలుకొనవలయును. అందు నీకేది
 సమ్మతము ?

మీరా: నాకు 'రెండును సమ్మతములుకావు. నేను మిమ్ములను
 ద్వేషించుట లేదు.

రాణా: ప్రేమించుటయునులేదు. అటులైన భావసామరస్యము
 లేని మనకు సంసారమెట్లు నిరంతరాయముగ కొనసాగును ?

మీరా: ఆసామరస్యము, ఆసంధిస్థానము మీయందును నాయం
 దును అంధతీయందును కలదు. మనమందఱును నొక్క నూత్రమున గుచ్చి
 బడిన ముత్యములము; ఒక్క భిత్తిపై చిత్రంపఁబడిన బొమ్మలము; ఒక్క
 సముద్రమున రేగు తరంగములము. ఈబాహ్యవివిధత్వమునందు అంతర్భూత
 మైన ఏకత్వము కలదు.

రాణా: ఓసి వెట్టివానా, నీరోగమునకు మందులేదా ?

మీరా: ఆమందుకొఱకె నిరంతర మన్వేషించుచున్నాను. చేతికి చిక్కి చిక్కక మాయగారడివలె మఱిగిపోవుచున్నది. ఆమందు దొఱకిన నా పిచ్చియేకాదు, లోకము పిచ్చికూడ కుదురును.

రాణా: [కోపముతో] మీరా, నీవిక పిచ్చిదానివికమ్ము, బిచ్చ కత్తెవు కమ్ము, ఇంక నేదియైన కమ్ము, నీవుమాత్రమిక సంతకపుర మర్యాదను దాటవలదు. సామాన్యస్త్రీలవలె అందఱికంటపడుచు నీవు కృష్ణమందిరమునకు పోవలదు. నీప్రవర్తనము నీయొక్కతెకే సంబంధించినదికాదు; మాపైకూడ ప్రతిఫలించును. ఉదయపూరు రాజ్యాధీశ్వరుని పట్టమహిషి పిచ్చిపట్టి వీఁగులవెంబడి తిరుగుచున్నదను అపవాదమునుండి కాచికొనుము.

మీరా: నాపై ఆస వదలితి నంటిరి. బిచ్చకత్తె నగుటకు సమ్మతించితిరి. దారిప్రక్కల దుమ్ముతోకూడ సరిపోలని నాకు అభిమానమేల? అదురభిమానము పూర్వజన్మముతోడ నశించినది. దిక్కులేనివారికి దేవుడే తోడునీడ. బిచ్చమెత్తుటకు నాకు అనుజ్ఞయిండు; ఆలోకేశ్వరుని ముంగిట భిక్షాండేహియని నిలచెదను.

రాణా: నీ పిచ్చిక నిన్ను వదలినను త్రాడుతెగినగాలిపటమువలె నిన్ను తిరుగనిచ్చుట నాకిష్టములేదు. ఇంకను నేను నీకు పతిని.

మీరా: ఆ కృష్ణుడొక్కడే ప్రాణేశ్వరుడు. లోకములోని జీవులందఱును విరహిణులు.

రాణా: [కోపముతో] ఈపిచ్చి మఱింత ముదురుచున్నది. మీరా, నీవన్ననూట నీకు తెలిసినచ్చినదా? — వినుము, ఇంకను నేను నీకు పతిని.

మీరా: నన్ను సేవకురాలిగ పనిగొండు. నామతమునకు నన్ను వదలుడు. అన్యచుత్థులే పూజ్యమైన హిందూమతమును స్వీకరించి సంసారమును తరించుచుండ మీరేల నాస్తికులగుట ?

రాణా: అన్యమతస్థులెవరు ?

మీరా: అగ్బరు పాదుషావంటివాడే గోపిచందనము ధరించి భక్తి మార్గము నవలంబించి హిందూ మతమును ఆదరించుచున్నాడని వినికిడి.

రాణా: [కోపముతో] అగ్బర్! మరల ఆతని ప్రశంస. ఇది వఱకే పలుమాటలు హెచ్చరించితిని. ఆతని ప్రశంస నారాజ్యమునందు అపరాధము. ఆతడు మేకవన్నెపులి. తేనేపూసిన కత్తి. చిరకాలమునాటి రసపుత్రరాజ్యములను మెలమెల్లగ కబళించుచున్నాడు. ఆతని రాజకీయ నీతి అతలస్పర్శి.—ఆ!—సరి, సరి. నీయభిమానముకు కారణముకలదు. అగ్బరు నిన్ను వివాహమాడ తలచి యుండెనుగదా. మీతండ్రికి మానము ఆభిజాత్యము లేకుండిన నీవు సార్వభౌముని శుద్ధాంత కాంతవై యుందువు పాపము, నీదురదృష్టవశమున నాబోత్రి యల్పమండలేశ్వరునకు భార్యవైతివి.

మీరా: కడచిన గాథలే త్రవ్వెదరు? మీమనస్సులోని వేరు పుర్వ ఇంకను నశింపలేదు. మీయనుమానమే మీకు తెవులులేని వేదన యగుచున్నది. అగ్బరు పాదుషా మనకు విరోధియైనంత మాత్రమున ఆయన పేరుకూడ ఉచ్చరింపకూడదా? విరోధి లానున్నంతమాత్రమున సద్గుణములు గౌరవింపబడకూడదా? పాదుషాహి జనకునివంటి కర్మయోగియని వింటిని.

రాణా: [పిడుగడచినట్లు నిర్విణ్ణుడయి, కోపఘూర్ణిత నేత్రుడయి] ఏమీ?—నాసతి—నాయెదుట—ఆరసపుత్రకుల మానాపహరిని ఆప్లేచ్చుని ప్రశంసించుట? వాని దుర్ణయములను సమర్థించుట!—సహింపరాని పతితిరస్కృతి. ఓసి మాన రహితా, నీవెంత సాహసమున కొడిగట్టితివి? ఆ మాయవేషగాడా నీకు పూజ్యుడు? ఆ కపటనాటకము హిందువుల నాకర్షించి మోసగించుటకై పన్నిన పన్నాగమని నీవెఱుంగవా? గౌరవమైన రసపుత్రకులము చెడపుట్టిన బీహారీమల్లునివంటి వంశపాంసనులు వానిపాదముల నాశ్రయించి తమకూతుండ్రు వాని యంతఃపురకాంతలు గావించి వాని గులాములకు గులాములై తిరుగుచుండ నేనొక్కడనే వానిని ధిక్కరించి స్వతంత్రుడనై యుండుట నీవెఱుంగవా? ఆదురా

తున్నినై ఏల నీకు గౌరవము? నా నెత్తురు తుకతుక యుడికిపోవుచున్నది.

మీరా: [దీనముగ] అయ్యో! నేనేమిసేయుదును? నాదురదృష్టమువలన నామాటలలో మీకు విపరీతార్థములు తోచుచుండును. నేను విన్నసంగతి యంటిని?

రాజా: అవును! విన్నసంగతి యంటివి. అంతఃపురమున నీకు వాని ప్రసంగములతో ప్రాద్దుసోవుచుండెనా? వెడలిపామ్మ, నామనము సంక్షుబ్ధమైంది.

మీరా: [కన్నీరు నించుచు] మీకింత మనోవేదన కలిగించు నేనుండియేమి ఉండకయేమి? శ్రీకృష్ణ, అపద్బంధవా, నన్ను నీకడకు చేర్చికొమ్మ.

[నిష్క్రమించును.]

రాజా: ఎంతకాల మీయింటిలోనిపోరు?—హృదయములోని కొలిమి?—నాసతి నావిరోధికి వత్తాసివచ్చుట?—రవంతయైన యశుకు లేక ఆతుచ్చుని జనక మహర్షి తో సరిపోల్చుట, ఆకాంత ధిక్కారము హృదయ శల్యమువలె పీడించుచున్నది. మన కింక శాంతిలేదు. మీరా, మన యిద్దరిలో నెవ్వరైన నొకరు చావవలయును.

[నేపథ్యమున] చేటిక: ఇద్దరున్నా.

రాజా: ఏమి యాయుషశ్రుతి? ఎవరక్కడ?

చేటిక: [ప్రవేశించి] దాసురాలిని వాసంతికను. రాణిగారూ సుశీలా యొక్కడికి పోయారని గోస్వాములవారడిగారు. ఇద్దరున్నా యిప్పుడే దేవాలయం తట్టుకు పోయారని చెప్పేసరికి దేవరవారు హెచ్చరించుకొన్నారు.

రాజా: మరల ఆయనాదిని దేవాలయమునకు పోయెనా? ఈ గోస్వాములు మహిషస్వాములు మాసంసారమిట్లు వల్లకాడుచేసిరి. ఏడియాసనాసి?

[తొందరగ నిష్క్రమించును.]

చేటిక: ఓయమ్మా. ఇంకేముంది — [అంటూ నిష్క్రమించును.]

[తెఱజూతును]



స్థలము ౪ : ఉదయపురము.

[పాంథశాల. కొందఱు యాత్రీకులు కునికిపాట్లు పడుచుందురు, కొందఱు నిద్రించుచుందురు. ఒక ముసలియవ్వ కాళ్ళుచాపుకొని కూర్చుండి మేలుకొలుపులు పాడుచుండును. ఈసందడికి వెంకటదాసు ముందుగాలేచును.]

వెంకటదాసు: ఏచుండోయ్, గోకులదానూ, లెగండి, లెగండి, ఎంత మొద్దునిద్రయ్యా మీకు! పొద్దున్నే ప్రయాణమంటే నాకు కాతంతా నిద్రపట్టదు. ఏచుండోయ్, బృందావనానికి పోయ్యేబండ్లు కదిలిపోతున్నాయి; ఈసమయం తప్పితే మనకింక మంచి దారితోడుదొరకడు. లెగండయ్యా లెగండి.

[ఒక ఫకీరు ఈ కేకలకు నిద్రమేల్కొనును.]

ఫకీరు: అయ్! ఏకోకారే తెలంగిముసాఫిర్, రాత్రివాంతా దివానా
మాది పుకార్ శేస్తాడ్? ఈ హడావుడిమే మాకి హొక్క ఛనంకూడా
నీందవుందిలేను. హొక్తుముసాఫిర్ వస్తాడ్ హరిబోలో హరిబోలో శెస్తాడ్,
ఇంకా హొక్తు బైరాగీవస్తాడ్ జయసీతారాం బోల్తాడ్. తుత్తెరీ గద్బడా సిం
ద్వాలోగ్. [కోపముతో జోలె గొంగడి జవురుకొని పోవును.]

వెంకటదాసు: నీదేంటోయ్? పక్కరి, కీసరపాసగ వంటావు,
కట్టెపుచ్చుకోని నీబుట్ట బద్దలు చెయ్యనా యేంటి.

[ఇంతలో యిద్దరు యాత్రికులు తూగుకన్నులతో లేచి
కూర్చుండి “పట్టుకో పోనియ్యవద్దు, దొంగలు, దొంగలు”
అని అరతురు.]

వెంకట: ఏంటి ఆవెట్టి కలవరింపు? పట్టుకోవడమేంటి!

యాత్రికుడు: నీవు మటిబుట్ట బద్దలుకొట్టమన్నది దొంగల్నికాదా?

వెంకట: (పకాయించి నవ్వును.)

[ఈసందడికి యాత్రికులందఱు లేచి మూటా ముల్లె
సవరించుకొందురు. ఇంతలో అగ్బరు తాకసేనులు హిందూ
యాత్రికుల వేషములతో ప్రవేశింతురు.]

అగ్బరు: వారుచెప్పిన పాంథశాల యిదియే కాబోలు.

తాకసేక: ఈరాత్రి మనమిచ్చటనే నిదురించి వేగుజామున లేచి
కృష్ణమందిరమునకు పోవచ్చును.

అగ్ని: అట్లే కానిమ్మ.

తా: అయ్యో! మీరీ వట్టి నేల యెట్లు నిడింతురు?

[మూటలోని గుడ్డను తీసి పడక వేయును.]

అగ్ని: [పడకపై కూర్చుండి] అహా! యీ పాంధశాల యెంత గభీర సత్యమును బోధించుచున్నది. ఉద్రుఖియ్యము రుబాయిని తలంపునకు తెచ్చుచున్నది:

అంతములేని యీ భువనమంత పురాతన పాంధశాల, వి
శ్రాంతి గృహంబు; నందు నిరుసంజలు రంగులవాకిళ్లు; ధరా
క్రాంతలు పాదుషాలు, బహరాం జమిషీకులు వేనవేలుగాఁ
గొంత సుఖించి పోయిరెటకో పెరివారికిఁ జోటాసంగుచున్.

ఇదట; నున్నంతవఱకె మనదనియెడి భ్రాంతి. తరువాత సుస్థిత
దుష్కృతియులు తప్ప వేటొందు మనల నంటిరాదు. ఇట్లయ్యును జీవితాశ
సహజముగ నుండుట వింతగదా?

తా: భగవంతుఁడు భ్రాంతియనెడు పుష్పహారముచే విశ్వసం
సారమును బంధించి యున్నాఁడు.

అగ్ని: కావుననే బంధము గూడ ప్రియమైనది.

[పాంధశాలలోని యాత్రికులు వెడలుచుందురు]

మొకట: [తాకేత్తట్టుతిరిగి] ఏమండోయ్, మీరింక సు
ఖంగా పండుకోవచ్చును. మేము వెళ్ళుతున్నాం.

తా: అయ్యో, మీ రేదేశములు?

మొక: [స్వగతము] తస్మాదియ్యో, బాగా డాబుసరిగా చెబుతా
ను. [ప్రకాశము] నేనా? అంధుణ్ణి.

తా: చాలామారము యాత్రచేసినారు.

వెంక: అయ్యో! మాదురదృష్టం యిక్కడికి గూడా తరుము కొచ్చిందండి. ఆపరమభక్తురాలిని మీరాబాయమ్మగారిని దర్శనంచేసుకోని ఆమె కృష్ణమందిరంలో పాడుతుంటే విని మా పాపిష్టి జన్మలు కృతార్థం చేసుకోడానికి యంతమారం ఎండనక వాననక కొండంత ఆశతో యీ పట్నంచేరినాము.

అగ్బ: [ఆతురతతో] ఏమీ? ఆమెదర్శనము మీకు లభింపలేదా?

వెంక: మీ ఆత్రం చూస్తే మీనుకూడా ఆభక్తురాలి దర్శనానికి వచ్చినట్లుంది.

అగ్బ: అవును.

వెంక: ఆతల్లి దర్శనమైతే యంత మనస్తాప మెందుకు ? ఆమెకు పిచ్చిపట్టిందట ! రాణాగారు ఆమెను అంతఃపురములోవుంచి చికిచ్చ చేయిస్తున్నాడట.

తా: తన యవివేకమునకు చికిత్సచేయించుకొనిన బాగుగ నుండేడిసి.

వెంక: పిచ్చికుదిరి కృష్ణమందిరానికి వస్తుందని పది దినాలు కనిపెట్టుకొని వుండినాము. ఆమెకు దినదినం పిచ్చిహెచ్చుతున్నదని విని ఇక యింతదూరము వచ్చినవాళ్ళము బృందావనమైనా సేవించుకొని పోవామని బయలుదేర్చాము. మీరేమైనా వస్తారా ?

అగ్బ: [ఆలోచనా నిమగ్నుడై యుండును.]

తా: మేమిప్పుడే యిచ్చటకు వచ్చితిమి. పట్టణముచూడ వలయును.

గోకు: అబ్బబ్బా, యీ వెంకటదాసుతో వేగేది కష్టంగావుంది. ఎవరడిగినా ఆంధ్రుణ్ణి ఆంధ్రుణ్ణి అని బలే డాబుసరిగా మాటచెబుతాడు. కార్యమంత్రం బండిసున్న. దారిలోమనిషి కనపడ్డ పాపానికి తలవిసిగి బట్ట

కట్టేవరకు వుపన్యాసంచేస్తాడు— ఏమోయ్ వెంకటదాసూ, బండ్లుకదలి పోతున్నాయి రావయ్యా, మాటలెట్టుకోని పెద్దదొర కొడుకులాగా నిలుచున్నావు?

వెంక: ఏమోయి, మనం దొరకొడుకులంగాక, రామరాజు ప్రభువు రాజ్యంచేసేవఱకు ఆంధ్రుడికుండే జబర్దస్తి పాచ్చావుకు కూడలేదు, మన దెబ్బంటే గోల్కొండ అబ్బా అంటుంది!

గోకు: ఆ! యిట్లా యెగనిక్కినవాళ్ళే కిందపడేది. ఆ—ఇక చాలురావయ్యా ప్రసంగం.

వెంక: [కోపముతో] ఏమంత పుట్టుమునిగిపోయిందా యేంట్రి? మనిషి కనబడితే మాట్లాడనియ్యవు, నీబోటి శకునాలపక్షితో కూడా వస్తే యింతేకదూ మఱి.

యాత్రికులు: హా ద్వారకీవాసా, శ్రీకృష్ణా, జయరమారమణ గోవిందోహరి. [మూటముల్లె లెత్తుకొని కదలుదురు.]

అగ్బ: మనము దైవముచే వచింపబడితిమి; మందభాగ్యులము. ఆ పరమ భక్తురాలి వైరాగ్యమును ధ్యానపారవశ్యమును ఉన్నాదముగా శంకించి విషయలోలుడైన రాణా అమెను అంతఃపురమున బంధించి యుండవచ్చును. ఇక మనమెట్లు దర్శింపగలము?

తాక: మనలను ప్రేరించి యింతమూరము ఈడ్చుకొనివచ్చిన యాభగవంతుడు మన కేదైన సదుపాయము చూపింపకపోవునా?

అగ్బరు: మిత్రమా, కోకిల పంజరమున బంధింపబడియు గానము మానదుగదా?

తాక: గానమున కప్పుడే యెక్కుడావశ్యకత. వేదనా మృదులమైన గానము మఱింత మధురమై భువనేశ్వరుని హృదయ ద్వారముకడ అతీధిమై నిల్చి తలుపుదెట్టగలదు.— ఇక విశ్రమించెదము.

అగ్బ: మీరాబాయిని దర్శించువఱకు నాకెక్కడి విశ్రాంతి?

[తాకేసేను మూటవిప్పి అగ్గురునకు పడకపటచును. ఇరువురును గుడ్డలు కప్పుకొని పండుకొందురు. తలారి మురళీదాసు కట్లకట్టతోను చేతిలాందరుతోను ప్రవేశించును.]

మురళీదాసు: ఎవరు ముసాఫిర్ ఖానాలో బాటసారు? మూటా మల్లెజాగ్గా తలకిందపెట్టుకోండి. దొంగలు దోచుకుంటే మా జబాబు దారీలేను. హుషార్. హుషార్.

[అగ్గురు తాకేసేనులు గుడ్డకప్పుకొని లేచి కూర్చుండుదురు.]

తాకే: అయ్యా, నీవెవ్వడవు?

మురళి: నేను గస్తీతిరిగే తలారివాణ్ణిండి.

అగ్గు: బాటసారులను నిరురలేపుటతోడనే నీ జవాబుదారితనము తీటికట్లున్నది!

మురళి: ఎమి చెయ్యమంటా రండి బాబు? ఎవరుబాటాసాన్లో యెవరు వేషధాన్లో కనుక్కోనేది కనాకష్టం.

[అగ్గురు తాకేసేనులు చిటునవ్వుతో అర్థగర్భితముగ పరస్పరము చూచు కొందురు.]

మురళి: దొంగలుకూడా యాత్రీకుల్లాగా నచ్చి నెమ్మదిగా పండు కొంటారు. అందరిని నిద్రపోనిచ్చి దొరికినవరకు చంకలోపెట్టుకోని పెద్దచునుష్యుల్లాగా వెళ్ళిపోతారు.

అగ్గు: అవును! లోకము బహువిధము.

తాకే: నీపేరేమి?

మురళి: మురళీదాసండి.

అగ్భ: పేరు వినుటకు సాంపుగ నేయున్నది.

ముగళి: నవుకరిమాత్రం బలే గడుసుగా వుందండి. కడుపునిండా కూడులేదు. కంటినిండా నిద్రలేదు. కట్టుగుడ్డకు గూడా కరువు. ఇట్లాంటి కక్కురితినవుకరి చేసేదానికంటె మీమాదిరి బైరాగులై “జై సీతారాం” మంటూ నాలుగిళ్ళకుపోయి నాలుగు పిడికెళ్ళు బియ్యంతెచ్చుకోని సుఖంగా పొట్టగడుపుకొంటూ కాలుమీద కాలువేసుకోని ఏసత్రపుగోడకో ఆనుకోని దొరకొడుకు ఎట్లాండి వాడ్రా అసుకొంటూ కాలచ్చేపంచెయ్యడమే మేలుగా తోస్తుందినాబుద్ధికి. మారాజులకూడా సోమారిపోతున్న ఆదరిస్తారు. మాబోటి కష్టపడేవాళ్ళకు కూడులేదు యీ కాలంలో. మావూళ్ళోవుండే రామాంజయ్యగారు సొద్దున్నే మొగాన యెంటికపోసంత సందూ కూడాలేకుండా నామాలుపెట్టుకోని గుమ్మడికాయతపిలె నెత్తిన పెట్టుకోని అచ్చాపాత్రకొస్తాడు. సాయంత్రం పూలదండలమ్మతాడు. నెలకి రెండు మోరీల అచ్చాపాత్రబియ్యం అమ్ముతాడు. సారాయంగడికి దినమ్మాతప్పడు. మల్లీ పెళ్ళానికి బంగారు మురుగులు రాళ్ళకమ్మలు చెయ్యించాడు ఇదంతా అచ్చాపాత్రడబ్బె! ఇంక నేను నెలపొడుగుతూ నవకరిచేస్తే కల్లు తాక్కుండా బిగబట్టుకోని వుంటేగింటే పెళ్ళాం బిడ్డలకు దినానికి రెండు పూటలు కూడుదొరికేది కనాకష్టం. నాపెళ్ళాంగూడా బిచ్చమెత్తి మురుగులు చేయించిపెట్టమని దినమ్మాతగువు. నాకు అదేతేల్లిగా వుందిబాబు.

అగ్భ: దానము దుర్వినియోగమగుటయేతప్ప, బిచ్చమెత్తుటవలన బీదతనము పోదు, ఎంతటివానికైనను కాలుసేతులు చక్కగానుండు సంతవ ఆకు యాచించుట నీచము.

ముగళి: కడుపునకు చాలీచాలని నవుకరి అంతకంటె నీచంగా తోస్తుందండి. యాత్రకువచ్చిన పల్లెటూరివాండ్లను అదిలించి బెదిలించి, కొంచెము డాబుసరి మణుసులను యాచించి బేడా పాతికా సంపాదించుకోని కాలం గడుపుతూ వుండేనాను, ఇప్పుడు మాకూట్లో రాయిపడిందండిబాబు.

అగ్బ: ఏమీ?

ముర: రాణిగోరి వల్లనే యీపట్నం యాత్రాస్తలమైంది. ఆ తల్లికి పిచ్చిపట్టి అంతస్వరములోనే చెరపెట్టినప్పటినుంచి యాత్రీకులందరు మెల్లింగా సశుక్లకొంటున్నారు. మాకొక్క దమ్మిడీ యిచ్చేవాళ్లు కూడా కనబడరు.

తాక: ఈ పిచ్చికథను సామాన్య జనులందరు నమ్మి చున్నట్లే యున్నది— ఈయూరిలో విశేషము లేవియైనా గలవా?

ముర: రాణిగోరికి పిచ్చిపట్టిందొక పెద్ద విశేషం. ఆలుబిడ్డల్ని పెట్టు కోని గుట్టుగా కాపరంచేస్తుండే సంసార్లకు మతాలు వైరాగాలు నేర్పించి కుటుంబాల్లో కలహాలుపెట్టే గురువుల్ని సన్నాసుల్ని రాజ్యంలోనుండి యెళ్ళగొడ్తారని మొన్నధొరగారు పట్నమంతా తుడుమెయ్యించారు. ఈది బళ్ళల్లో యేమి తెలియని పిల్లకాయలికి యేలాంటి మతాలు మాయమాటలు చెప్పకూడదనీ యిందుకు తప్పినట్లయితే వురిసిచ్చని చాటించారు. వూరంతా కూడుడికినట్లు వుడికిపోతుంది. గురువులంతా వొక కట్టుగట్టి సిసువుల్ని సిసువురాండని యెగదోల్తున్నారు.

తాక: అయితే మీయూరిలో చాలావిశేషములు గలవు.

ముర: ఇంకా వకటండి—ఆ—మరేంగలిస్తే—మీకేమైనా పిచ్చికి వైయిద్దం తెలుసునాండి? అట్లయితే దివాణంలో కొంచెం సంభావన ముట్టుంది. గోసాయిచిట్కాలంటే అందరు నమ్ముతారు.

అగ్బ: రాణిగారి పిచ్చి కుదురుచుటకా?

ముర: అవునండి.

తాక: సంస్థానపు వైద్యులారా?

ముర: ఎందుకులేరు! వుండాడు కండోజీరావు. ఆయన రాణిగోరిని

నూని దణ్ణంపెట్టి ఈరోగానికి నాకు మందుతెలియదని వెళ్ళిపోయాడంట !

అగ్బ: ఆతఁడు వివేకి.

తాక: అంతఃపురములోనికి ఇతరులను రానిచ్చెదరా ?

ముర: ఆ—వైద్యుగ్గులైతే రావచ్చును. అంతఃపురాధికారి బలవంత రావుగోరి వుత్తరువు తీసుకొని రాణమ్మగారికి వైద్యం చేయవచ్చును. కుదిరితే మీకు బలే పేరుంటుంది. పూళ్ళోవాళ్ళందరు మిమ్మల్నే పిలస్తారు.

అగ్బ: [చిటునవ్వుతో] మీయూరి వారికందఱకు ఇట్టి పిచ్చియే పట్టి యున్నదాయేమి ?

ముర: కాదండి. ముందుగా రాజోరి నగళ్ళల్లో పేరు తెచ్చుకొంటే ఆయెనక యాడబట్టినా చెల్లాకె.

తాక: మేము రాణిగారియొద్దకు పోవలసియున్న రాణాగారివద్దకు పోవలసిన యవసరములేదా ?

ముర: ఇదంతా బలవంతరావుగారిమీదనే వదలి పెట్టేసిన లాగురా ది. సెబ్రువుగా రిప్పుడు కొలువుకచ్చేరిలోకి రావటంలేదు. దొరగారు ముందటిమాదిరి కాదు. [నలుపుక్కలుచూచి రహస్యము చెప్పువానివలె నటించి] ఎవ్వరు ఏమీ అనుకోడానికి కూడా జంకుతారు. బంగారమంటి దొర యీలాటై పొయ్యాడని పెద్దాచిన్నా అందరు అనుకొంటున్నారు. [దుప్పటిమడచి క్రిందవేసికొని కూర్చుండి] అయ్యా, చలిపుడ్తావుంది. మీదగ్గిర చిలిమివుంటే వొక్క దమ్మిస్తారా ?

అగ్బ. మేము బైరాగులముకాము. బంగి త్రాగము. ఇదిగో! యిటు రమ్మ, నీవు చాలామంచి వాడవుగా నున్నావు. ఈరూక తీసికొనుము.

ముర: [లేచి సంతోషముతో చేయిచాపి] దైత్యేయ్యండి బాబు, మీపేరు చెప్పుకోని పిల్లాపిసుగు పెండుదినాలు కమ్మంగా కారంగా కడుపు సిండా గెంజితాగుతాము. నేను కల్లంగడికి పోనేపోనండి.

[రూక తీసికొనును]

తాక: [మెల్లంగా] రేపటి వన యెత్తుగడకు అవలంబము దొఱకినది

అగ్బ: అంతయు దైవేచ్ఛ. [గుడ్డకప్పుకొని పరుండును]

మర: [రూకను చేతిలాందరు వెలుగున చూచుకొని] అబ్బో!
ఇదిరూకగాదుకో! మోరియ్య!— ఇట్టాధర్మంచేసే బైరాగుల్ని నేను ఘట్టబుద్ధి
రిగినాక ఎప్పుడూ చూశ్శేను. [మరల లాందరు వెలుగున చూచుకొని]
అబ్బో! యీ మోరియ్య గిన్నెలో సారాయిలాగ చకచక మెరుస్తుంది.

[అటునిటు పరిక్రమించుచు]

గేయము— బంగారు మోరియ్య బయమేసుతుంది
శేతులో మెరుపట్ల శెదిరీపోతుంది.
కనబడని దేవుడు గరడావాహనుడు
పెత్తేక్షదై వంబు బంగారుమోరి;
పిళినారివాడింట పెరిగే నంటుంది
మాబోటివారిండ్ల మారిపోతుంది;
పెళ్ళానిక సూపిస్తే ప్రియమాడుతుంది
పిలిశి ముద్దెట్టి నా వలపించుతుంది.

దాని తస్మాదియ్య, దానికి నూపించనే నూపించను.

సారాయమ్మేబాబు సల్లంగావుంటె
నవుకరిక శెలవిచ్చి నవ్వుకొంటాను;
బంగారు మోరియ్య బయమేసుతుంది
శేతులో మెరుపట్లు శెదిరీపోతుంది.

[నిష్క్రమించును]

[తెరజాటును.]



[మీరాబాయి ధ్యాననిమగ్నయై యుండును.
తెరయెత్తబడును. సుశీల మందుగిన్నెతో ప్రవేశించును.]

సుశీల: రాణిగారూ, ఈమందు కొంచెం పుచ్చుకోండి. ఈసారం కడుపులోకి పొయ్యేసరికే పిచ్చి కుదురుతుందట.

మీర: [పలుకదు]

సుశీ: ఈమెపిచ్చి మందూమాకులతో కుదిరేలాగులేదు. మూడు దినాలు నుంచీ అన్నం నీళ్లు అంటకుండా ద్యాన్నించుకొంటూ, పాడుకొంటూ, నవ్వుకొంటూ మనలోకంలోనే లేదు. మా లలితకు జన్మిగుణం తగిలి నప్పుడు ఈలాగే వుణ్ణింది. ఇట్టాంటి రోగాలు కట్టెతోగూడా పోవాల్సిందే— అమ్మగారూ, కొంచెమయినా యీమందు తాగండి.

మీర: [ధ్యాన నిమగ్నయై పలుకదు.]

సుశీ: మందంతా తాగేశాడని బలవంతరావుగారితో చెబుతాను. [ఒకప్రక్కకువచ్చి మందు క్రింద పాతబోసి మెల్లగా స్తంభమున కాను కొని తూగుచుండును.]

మీర: [మెలమెల్లగగ గనులెత్తి] శ్రీకృష్ణా, రాధామనోవల్లభా, దీనావనదీక్షా పరతంత్రా, నన్నేల యీనిర్బంధమున నుంచితివి? నేనెమి యపరాధ మొనరించితిని? నీమందిరమునకు వచ్చి నీదివ్యసుందరమూర్తిని సేవింప నీయక నాభర్త నన్నీ యంతరిపురమున బంధించియుండుట నీకు సమ్మతమేనా?— తమ సర్వస్వమును నీపాదములకు సర్పించిన పల్లెటూరి గొల్ల పడుచుల సైతము నల్లాటవెట్టుట కలవాటుపడిన నీకు నన్ను పేక్ష సేయుట యొకవింతయా!—ఓభక్తవత్సలా, యజ్ఞానముచే నీసదుద్దేశమును తెలిసికొన

లేక నిందించితిని. సందేహించితిని. విషయవాంఛా మలీమసములైన గోపి కల హృదయములను విరహాగ్ని జ్వాలలందు పరిశుద్ధము గావించి, వారికి నిర్వాణసామ్రాజ్యము నొసంగితిని. నీదాసురాలను నన్నుఁగూడ నట్లే పరిశుద్ధము చేయుటకు ఈ యుపాయము పన్నితిని కాబోలు! “ సకలాంతిర్వామినైన నన్న ఈ యజ్ఞానవతి యెఱుంగలేక మందిరము మందిరమని భ్రమపడుచున్నది. దీనికి చక్కని గుణపాఠము నేర్పించెద”నని యెంచి, నాకీ బంధనము విధించియుండువు. ఆపత్పరంపరలు మహాపకార గర్భితము లను గభీర సత్యమును నేఁడు గ్రహించితిని. కృష్ణా, నీకరుణ అనంతము! అనంతము!

[ధ్యాననిర్మగ్న యగును.]

[వాసంతిక ప్రవేశించును.]

వాసంతిక: సుశీలా, యెక్కడ?

సుశీ: [తూఁగుచుండి యుల్కిపడిలేచును] మల్లీ మందు తెచ్చావా? అమ్మగారు వొక్కచుక్క పోకుండా మందంతా తాగేశినారు.

వాసం: దొరసానమ్మగారు ఆ అవస్థలో వుంటే నీవు నిమ్మళంగా నిద్రపోతున్నావా?

సుశీ: నీవొక్కదానివే బయటకులతో నవకరి చేసేదానివిన్నీ తక్కిన వాళ్ళందరూ కూలికి పనిచేసేవాళ్ళు. ఎందుకీ పనికిమాలిన బడాయి? వచ్చినపని చూచుకోని పోరాదూ.

వాసం: సుశీలమ్మగారూ, బుద్ధి, బుద్ధి. [చెంపలువేసుకొనును] రాణిగారికెట్లావుందో కనుక్కోని రమ్మన్నారు బలవంత రావుగారు. మండు తాగిన వెనుక నెమ్మదిగా పడుకుందోలేదో కూడా అడిగి రమ్మన్నారు.

సుశీ: బుద్ధితో అట్లా అడుగు చెబుతాను.—మునుపటికంటె పైదుర్గుణాలేమి కనిపించలేదు. ఇంకా కాళ్ళుముక్కు పీక్కునే సితికిరాలేదు.

తనలో తానే మాట్లాడుకొంటుంది. ఇప్పుడే కన్నుమూల్చింది. ఇంతవఱకు నేను విసుగుతునే వుణ్యాను—కానీ, యీ సంగతంతా నేనుపోయి బలవంత రావుగారితో విన్నవిస్తాను. అంతదాకా రాణిగారి దగ్గర వుంటావుగదా?

వాసం: ఆ మాటలు చెప్పడానికి యెవరి తెలివైనా యెరవు తెచ్చుకో వాలన్న యేంటి?

[నిష్క్రమించును.]

సుశీ: ఇది బహుచమత్కారి తొత్తుకూతురు. మఱిచిపోయేనా మోసపోతుందంటే మోసపోదు. రేయింబవుళ్ళు నన్నే పడిచావమంటుంది.

మీర: [ఉల్కిపడిలేచి బయలుచూచుచు] హృదయేశ్వరా, యింతలో నా క్షాంతి విడిపించుకొని యెట్లుపోయితివి? ఎచ్చటికేగితివి? ఈదీనా రాలిని వంచించుటకు నీకు మనసెట్లు పుట్టెను? ఒక్కస్థలమున నుండువని నిర్ణయములేని నిన్ను నే నెక్కడయని వెదకుదును?

ఉందువో మానిజనోత్ఫుల్ల హృదయాబ్జ
కర్ణికా నాట్య రంగములయందు?

ఉందువో శాంత రసోజ్వల మూర్తివై
క్షీరాబ్ధిలో మృదుశేషశయ్య?

ఉందువో దీనావనోద్యోగ రతుడవై
తలపోత కందెడు దవ్వనందు?

ఉందువో నిర్వాణయోగ సంధాయివై
రాస లీలా భోగరాజ్యమందు?

ఇంక నెచ్చోట నుందువో యెవరి కెఱుక?

సృష్టి నాటక సూత్రధారివి! నిరంత

ప్రకృతి కేళీ వినోద హర్షంబు కొఱకు

బొమ్మరిలు గట్టి తుడిపెదు మొదలునెడక.

లోకేశ్వరా, ఎందుకీ లీలావిలాసము? నీదివ్యమంగళ సౌందర్యము నీ యనంత ప్రకృతి దర్పణమునఁ ప్రతిఫలింపఁజేసి నిన్ను నీవు చూచుకొనుట కా? [బయలుచూచి క్రమక్రమముగ ధ్యాననిమగ్నయగును.]

సుశీ: ఈయమ్మగారి మాటలూ మందలింపులూ నాకు సంస్కృతం గావుండి—నిన్నటిరాత్రంతా కునికిపాటైనా లేక యీమెతోటి మేల్కొని అవస్థపడ్డాను. కొంచమట్ట కన్ను మాలస్తాను. ఆ ముదనప్తపు వాసంతికతో నాకు అత్తపోరయింది. [పైటచెంగు పఱచుకొనియొక మూలగ పరుండును]

మీర: నన్నేల ఇంకను నీయొద్దికి చేర్చుకొనవు? దవాగ్ని మధ్య మున పరితపించుచున్న యీ కురంగిని కాపాడుటకు నీకింకను దయ గలుగలే దా? నీకంతమున వేయుటకై కట్టిన పొగడదండ నాయంజలిపుటమున కమలి పోయినది. ఇంకను నీవురావేమి? నేను పంపుచుండిన బాష్పదూతకలు నిన్నిం కను చేరలేదా? నా విన్నపమును గొనిపోయిన బలాకలు దారిలో నేమైన నాలసించినవా? లేక నీవే యుపేక్షించితివా?

ధూళి గప్పిన యీజీర్ణ చేలఁదాల్చి
గఱిక పువ్వులు కొప్పులోఁ దుఱిమి, ముసుఁగు
టంబరంబును రాణివాసంబు వీడి
దుమ్ము గద్దియనెక్కితిఁ దుదకు నాథ!

ఇంకవైనను నీచరణదాసినగుటకు తగనా? పూర్వ మా రుక్మిణిని గొని పోయినట్లు నన్నేల గొనిపోవు? రాధామనోవల్లభా, నీవు రాధకాఁగిటిలో చిక్కియున్నావు. లేకయున్న నీవేల మఱుతువు, రాధా? నీవు ధన్యవు—
[ధ్యాన నిమగ్నయగును.]

సుశీ: [మేల్కొని కూర్చుండి పైటచెంగుతో విసరుకొనుచు]
అబ్బా! యీ మాడావుడిలో నిద్రపట్టడంగూడానా. [ఆవులించి, తూగి,

కొంచెము జరిగి పండుకొనును.]

మీరా: [ఉల్కిపడితేచి అటునిటుచూచుచు] ఇంతలో నెక్కడ
మాయిమైతివి?— నాయొద్దనే కూర్చుండి నన్ను ముద్దిడుచుంటివే. నీ త్రి
జగన్మోహన స్వరూపము నొక్కక్షణమాత్రము నాకన్నులకు కనిపించి యా
నందపారవశ్యమున నే నొడలు నుఱచియుండ మోసముచేసి తారిపోయితివా?
నీకెందఱో ప్రాణవల్లభలు గలరు. వారిని వదలి నీవొక్క క్షణమైన సహిం
పనోపవు. ఈరాధతో నీకేమిపని?— నేను సౌందర్యవతినిగాను. భాగ్యవతిని
గాను— కులీననూగాను— కృష్ణ, నీకిట్టి భేదబుద్ధియుం గలదా? అకుబ్జ
యెట్టి యందకత్తె? ఆ విమరుడెంతటి భాగ్యవంతుడు? ఎట్టికులీనుడు? అట్టి
యవ్యాజ కృపాకటాక్షము నాయెడల యేల యజ్ఞగించితివి?— మోస
గాడా, పొమ్ము, పొమ్ము. నీవు మరల అర్ధరాత్రమున వచ్చి నాతలుపుతట్టి
నన్ను బ్రతిమాలుకొన్నను నేను లోబడను. అలుకపూని నిన్ను వెనుకకు
మరలించెదను. చెబులారా, ఒకవేళ నేను మెత్తందన మూనినను మీరు
గట్టితనముబూని నాకు సహాయపడవలయును.—ఇనీ! నేనెంత ముద్దరాలను?
పదియారువేల గోపికలకు జీవితేశ్వరుడైన మన్మథజనకుని ఈచీనురాలి
అలుకయేమిసేయును? పేదవారలకోపము పెదవులుదాటుదు. దాఱినను
నవ్వులచేటు.—హృదయేశ్వరా, నా కా యభిమానము దుమ్ముదుమారమైనది.
నేను నీసొత్తును. అస్వతంత్రను. తలపై పెట్టుకొన్నను కాలికింద వైచికో
న్నను నాకిష్టమె.— నాకిష్టమనునది యెక్కడిది? అంతయు నీయిష్టమె.
నన్నీల ప్రొద్దుపొడుపుననే నీతోడ యమునా తీరమునకు కొనిపోవు? గొల్ల
పడుచునకు రాణివాసమెక్కడిది? ఇరువురముఁ దోడుతోడుగఁ బసుల మేపు
కొనుచుందుముగదా!

నీ వెండలోఁ జెట్లనీడలఁ బన్నుండి

పసుల మేపఁగ నన్నుఁబంపరాదో;

చలిది చిక్కంబుల సడలించి యన్నంబుఁ

బెట్టవేయని పేర్కొ బిలువరాదొ;

అలసితి నొక్కొంత తలిరువీవన వీవు

ప్రేయసీ, యని యాజ్ఞవెట్టరాదొ;

మనసయ్యె భువన మోహనగాన మొనరింప

మురళి యిమ్మని చూడ్కి నెఱపరాదొ;

తలిరుచీకులు పూవులు దండగట్టి

మెడను గీలింపుమా యని నుడువరాదొ;

అట్టి యుపచారముల కే నన్వర్త నైన

నిష్ఠముండిన రీతి నన్నేలరాదొ!

[ధ్యాననిర్మగ్నయగును]

[అగ్నిరు తాక సేనులు వైద్యుల వేషముతో ప్రవేశింతురు]

అగ్నిరు, తాక సేనులు: తల్లీ, చరణదాసులము. [దండము పెట్టుదురు.]

మీరా: [ఆనంద పారవశ్యమున నుండును]

తాక: దర్శనమాత్రముననే ధన్యులము.

అగ్ని: గానమువిన్న సేమి యగుదుమో!

మీరా: నందనందనా, దివ్యసుందరశరీరా, నీవంటి సుకుమార కుమారుని ఆకొండ తిప్పలలో ఆ యరణ్యములలో పసుల గాచుటకు ఆ యశోదాదేవి యెట్లుపంపెను? ఆనందుఁ డెట్లయ్యకొనెను? తలిదండ్రుల హృదయము లింత కఠినముగ నుండునా?

పగలెల్ల సూర్యాతపంబునఁ దిరుగంగ

ముదుకవాటిన నీదు మోముఁగాంచి;

సజలమేఘశ్యామ సంకాశదేహంబు

గోరజ చ్చన్నమా తీరుగాంచి;

లలిత పల్లవ కోమలములైన వ్రేళులు:

కట్ట రాపిడి కాయ గాయఁగాంచి;

వ్రజభామినీ మనః పథముల విహరించు

పదములు ముండ్ర పాల్వకుటఁగాంచి;

వేడినిట్టూర్పు పడతు; నావిధిని దూరు

కొందు; హృదయంబు వ్రీలిపోఁ గుందుచుందు;

నీచరణదాసిని రాధను నేనులేనె,

యంతకష్టంబు నీకేల యాత్మపాల?

అగ్భ: ఈ పరమభక్తురాలికి రాధాత్వము సిద్ధించినది.

మీర: కృష్ణా, రేపటినుండియు శ్రీ నీ యాల మేపఁబోయెదను. నీ వా యరణ్యమునకు రావలదు. నాకు వాదోడుగా నుండుటకు నీపిల్లనగ్రోవి నిమ్ము. నీపెదవి కెంజిగురులంటిన వివరమునందె నా వాతెఱనాన్చి నీమధు రాధర రసస్పర్శ ననుభవించెదను.

తా: [మెల్లగా కను తెప్పలువాల్చుచు] గానపారవశ్యముచేత కన్నులు మూతవడుచున్నవి.

అగ్భ: కన్నులు మూతవడుచుండఁగనె ఇంతకు ముందెన్నడును ఎఱిగియుండని హృదయద్వార మొకటి తెఱవఁబడినది.

తా: దాని లాశపుచెవికొఱకె మనమింత దూరము వచ్చితిమి.

ఏమి యీగాన విశేషము !

అగ్బ: కావుననే లోకప్రసిద్ధమైనది.

తా: తల్లీ, మమ్మొక్కమాటు కరుణింపుము. మేము కృతార్థులమయ్యెదము.

సుశీ: [కన్నులుపులుముకొనుచు లేచి కూర్చుండి] మల్లీ వైదుగులొచ్చినారె! రోగమొక దోవ మందొకదోవ.

మీరా: [ఉల్కిపడిలేచును]

[అగ్బరు తా సేనులు లేతురు]

మీరా: ఆ!—మనోమోహనా, వచ్చితివా? నన్నుగొనిపొమ్ము. ఎంతకాలము నీకయి వేచియుంటిని?

సుశీల: ఇక్క-ణ్ణుంచి కొనిపొమ్మని వేడుకొంటుంది దొరిసానమ్మ.
[కూర్చుండి తూగును.]

మీరా: [అగ్బరు తా సేనుల తట్టుతిరిగి] ఇద్దరు శ్రీకృష్ణులు!
[సుశీలవంకచూచి] ఇంకొక శ్రీకృష్ణుడు. [నలువంకలుచూచి] కోటాను
కోట్ల శ్రీకృష్ణులు! ఇందులో నాప్రాణేశ్వరుడైన యశోదానందనుడేడి?

అగ్బ: ఈ భక్తురాలికి లోకమంతయు శ్రీకృష్ణమయముగ నున్నది.
అమ్మా, ఆ కృష్ణుని మాకు చూపించి ముమ్ములను భవవిముక్తులను గావింపుము.

మీరా: జగన్మోహనా, నీవు నాతో చెరలాట మాడుచున్నావా?
నీవు నిన్నెఱుంగవా? నీవు శ్రీకృష్ణుడవుగావా?

అగ్బ: ఈమె కీసమయమున నిహలోకజ్ఞాన మంతరించినది. రాధయే
తానను విశ్వాసమున శ్రీకృష్ణ విశ్లేషము సహింపనోపక యార్తెజెందు
చున్నది. మనమిప్పు డీమెతో సంభాషింపలేము. దర్శనముచే పవిత్రుల
మైతిమి. గానముచే హృదయము నిర్మలమయ్యెను. ఇంక మరలుదము.

తా: 'నీవు నిన్నెఱుగవా? నీవు శ్రీకృష్ణుడవు గావా?' యను వాక్యముతో మనకు చిరంతన సత్యమును బోధించినది.

సుశీ: [కనులెత్తి] అబ్బో! మరల దోమరాటుకూడా యెక్కువైంది. [నైటతో విసరుకొనుచు] కన్నట్టై మూయనీయ వీ పాపిష్టిదోమలు— అయ్యా, యేమైనా మందిచ్చిపోతున్నారా? కుప్పెకట్టయితే మఱొక్క సుట్టు యెక్కువగా సాదియ్యండి. కాస్త యిచ్చాపత్తెం పెట్టండి. సాపం! మారాణిగారు ఇప్పటికే సన్నగిల్లి పోయారు.

అగ్బ: ఆమెపిచ్చికి ఆమెయొద్దనే మంసుగలదు. దానిని మేము గూడ కొంచెము గ్రహించితమి.

సుశీ: [స్వగతము] వీళ్ళకుగూడా పిచ్చిపట్టిందాయేంటి! ఈపిచ్చి అంటుకోగమాల అందరికీ తగులుకొనేటట్టుంది. ఈ గాలితగిలి నాకూగూడ పిచ్చిపట్టిందోయేమో అద్దముచూచుకోని వస్తాను. [నిష్క్రమించును.]

అగ్బ: ఈదాసీ మనల ననుమానించి యుండదుకదా.

తా: అది తూగుబోతు.

అగ్బ: తల్లీ, ఈగురుకట్నమును గ్రహింపుము. ఈ హారమును శ్రీకృష్ణునకు స్వయంవర హారముగ సమర్పింపుము.

[మీరాబాయి అంజలిలో హారమును విడచును.]

తా: ఈబీదకట్నమునుగూడ పరిగ్రహింపుము.

[పూవులదండను దోసిట విడచును.]

[దండముపెట్టి యిరువురు నిష్క్రమింతురు. ధ్యాన నిమగ్నయైయున్న మీరాబాయి చేతిలోనుండి హారము క్రిందికి జాటిపడును.]

సుశీ: [ప్రవేశించి] అద్దములో చూచుకొంటే మందరి మొఖం

లాగేవుంది. నాకేం పిచ్చిపట్టలేదు. — వైద్యులు మందైనా యియ్యకుండా వెళ్ళిపోయారె. — [హారమును చూచి ఆశ్చర్యముతో] ఆ! యిదేంటి చుక్కల దండలాగా మెరుస్తుంది. [నలుప్రక్కలు పరికించి] ఇక్కడ యెవ్వరూలేరు. రాణిగారు కన్నుమూల్చివున్నారు. [హారమునుతీసికొని] వైద్యులు చూచివుంటే తట్టేసివుండేవాళ్ళే. దీన్ని దొంగిలిస్తే దేవుడుకూడా కనుక్కోలేదు.

[అటునిటుచూచి జవికలో దోపుకొనును]

మీరా: [మెల్లగా కనులెత్తి] ప్రాణవల్లభా, యీవిరహాణిని నీవు పరిత్యజించితివి. ఇంక నే జీవించియుండలేను. [ప్రాణపరిత్యాగము చేసికొందును. ఈ హత్యాపాతకము నిన్నుదప్పక చుట్టుకొనును. [తన్నుజూచుకొని యుల్కిపడిలేచి] హా! ఇదియేమివంత! నేనే కృష్ణుడను! — మా కిరువురకు నభేద ప్రతిపత్తి గలిగినది! — ఈ చరాచర భూతస్పృష్టియంతయు నేనే! — నేను లేనిదియు నేను కానిదియు నొక్కటియైన కనబడదు! అంతయు నేనే — నేనే — నేనే — నే — నే.....

[మూర్ఛిల్లును; సుశీల ఆనుకొని పట్టుకొనును]

[తెరజాలును.]



స్థలము ౬ : రాణిగారి అలంకార మందిరము.

[తెర యెత్తబడునప్పటికి సుశీల అచ్చట సామానులు
సరదుచుండును]

సుశీల: అదుష్టం గోడమీది సిల్లి దూకినట్లు దూకుతుంది. కలలో
నైనా యిట్లాంటి హారం వేసుకొనే దినం వస్తుందని నే ననుకోలేదు.

[రవికెలో దాచియున్న హారమునుతీసి కన్నులద్దుకొని, మెడలో వేసి
కొని అద్దముచూచుకొనుచు పాపట దిద్దుకొనుచు]

దాసీయని పేరేగాని నాకుమూత్రం అంద చందాలు లేవా యేంటి?
రాణివాసంలో పుట్టేవుంటే నేనూ వొక రాణినై యుండేవాణ్నే.

[ఇంతలో వాసంతిక ప్రవేశించి, సుశీల మాటలువిని
యొకప్రక్క నక్కియుండును.]

వాసం: ఈగదిలో యేంచేస్తుంది సుశీల? రాణిగారిని వదలిపెట్టి
యిక్కడ తారాడుతుంది. [కొంచెము వంగిచూచి] ఓహో! అందం చూచు
కొని మూర్ఛపోతుంది. అమొఖం యింకా కాస్త బాగుంటే అద్దం రవికెలోనే
వుండాలి వుంటుండేమో.

సుశీ: అందంలో రాణిగారికి చవితినిగా వున్నాను. మఱీ యీ
హారంవల్ల నాఅందం యిమ్మడించింది.

వాసం: [ఆశ్చర్యముతో] ఇదేంటి యీవిచిత్రం! ఈబుగ్గలబూచి!
కడుపులో యెన్ని ఆలోచనలున్నాయి! వొక్కదెబ్బలో రాణిగారికి చవి
తై పోయింది! ఇంక రాణాగారివంటి మొగుడొక్కడే తక్కువ!

సుశీ: నేనింక అధికారంచేస్తే వొక్కదాసీతోత్తు కూతురుకూడా పల్లెత్తు మాటనలేదు. నా హారంచూచి గళుచిపుమని నోరుమూసుకోని పోతారు.

వాసం: ఈ దయ్యాల మంగిని చీపురుకట్టతో శివాళించ బుద్దేసుంది. దీని కెక్కడి దీ హారము? ఏ మిండమగడైనా యిచ్చిపోయినాడా యేం?

సుశీ: నాకు మంచికాలం వచ్చేసరికి ఆ వైద్దుగులు దొరసానమ్మకు హారం నజరిచ్చి పోయినారనుకుంటాను. లేకపోతే వుట్టువుడియంగా హారాలు ఆకాశం బొందచేసుకొని కిందపడతవా?

వాసం: ఆ! తెలిసింది. ఎవరో నజరిచ్చి పోయిన హారాన్ని రాణి గారు మాంద్యంలో వుండేటప్పుడు ఈ మాయలాడి తట్టేసివుంటుంది.

సుశీ: ఆవాసంతిక నా అందాన్ని చూచి చూపోపలేక గొంతుకు వురివేసుకోని చస్తుంది.

వాసం: [మెటికలు విఱచుచు] ఓసి లంబాడి, నీబుర్గులుకోసి వండివేస్తే పదిమంది సిపాయిల కడుపులు నిండుతాయి. నీయందాన్ని చూచి నేను వురివేసుకోని చావాలన్నా?

సుశీ: సరిసమానుల్లా వొకరికి కొత్తగా భాగ్యంవస్తే తక్కినవాళ్ళ కళ్ళలో కారం చల్లినట్లుంటుంది. వాళ్ళయీసు నన్నేమి చేస్తుంది? కొంచెం వోరవైటవేసుకోని మద్యరంగంలో పనివున్నట్లు తిరుగుతుంటాను, ఎవరై నా యెక్కడి దీహారమంటే రాజాగారిచ్చినారని రహస్యంగా చెబుతాను.

వాసం: [ఈమాటలు విని నవ్వునిలుపుకొనలేక పక్కున నవ్వును.]

సుశీ: [ఉల్కిపడి] ఎవరక్కడ? — వాసంతికా?

వాసం: అమ్మా, దొరసానమ్మా, అట్టాంటిరాజు నాకూ మొగుడైతే నేనూ రాణిగారికి చవితిన్నై వుందునుగదా!

సుశీ: [ప్రాణములు పోయినట్లు దిగాలువడును.] ఈలంబై కూతురు అంతా విన్నది [తెప్పరిల్లి] వాసంతికా, యెంతసేపైంది నీవు వచ్చి?

వాసం: తమరు రాణిగారికి చవితి అయ్యింది మొదలు తమరి అంద చందాన్ని చూచి వాసంతిక పురివేసుకొని చచ్చేవఱకు, రాణాగారు నిన్ను మోహించి ఆ హారం బహుమానం చేసేవఱకు.

సుశీ: నే ననుకొన్నట్లే మోసపోయావు.

వాసం: అదేంటి?

సుశీ: నీవు వచ్చి వాకిటివద్ద దాంకొన్నది అప్పుడే చూచాను. నీ వేమనుకొంటావో చూస్తామని అట్లా మాట్లాడినాను.

వాసం: [నవ్వుచు] నేనుమాత్రం నిజమనుకొన్నానా? నీవు తమాషా పట్టిస్తున్నావని నేనుకూడా నవ్వుతుణ్ణాను.

సుశీ: నేను ఎగతాళికి అన్నమాటలు నీవు దాసీలదగ్గర అనవద్దు. వొట్టు, వాళ్ళు ఎకసక్కెంమాటలుకూడా నిజమని యెత్తి పొడుస్తుంటారు.

వాసం: అంతేగా భాగ్యం. అట్లాగే, నాకు పనివుంది, మల్లీవస్తాను. [స్వగతము] ఇది నన్ను మోసంచేసినానని అనుకొంటుంది. దీన్ని మోసంచేసి కొరడా వేట్లతో నలుగు పెట్టిస్తాను. [నిష్క్రమించును.]

సుశీ: పాపము, వాసంతిక నన్నొకకంట కని పెట్టేవుంటుంది. ఎట్లయినా దానికి నన్ను చూస్తే కొంచెం భయమే. [హారముతీసి అవికెలో దోపు కొనును] శుక్రవారమునాడు తలకుపోసుకొని రాణి గారిచ్చిన బనారసుచీర కట్టుకొని మల్లీ యీ హారం వేసుకొంటాను.

[తెరలో 'సుశీలా, ఇంకా యేం చేస్తున్నావు?' అని కేక వినఁ బడును]

సుశీ: ఇదిగో! వస్తున్నాను. రాణిగారి మందు సంగతే మరచి పోయాను. [నిష్క్రమించును]

స్థలము ౭ : రాణాగారి విశ్రాంతిమందిరము.

[పట్టు మెత్తలుకుట్టిన సోఫాయుండును. దానికి కుడి ప్రక్కన రెండుకుర్చీలు వేయబడియుండును. ఎడమ ప్రక్కన ఒక చిన్న టేబిలుపై హుక్కాయుండును. రెండు మూడు పుస్తకములు పెట్టబడియుండును. రాణా ఆలోచనా నిమగ్నుడయి అటునిటు పచారుచేయుచుండఁగా తెరయెత్తబడును. రాణా కుదుటపడని మనస్సుతో ఒకతూరి పుస్తకము తీసికొని పుటలుత్రిప్పి మరల బల్లపై పెట్టును. అటునిటు తిరుగును. ఒక్క గ్రుక్కెడు హుక్కాపీల్చి గొట్టమును బల్లపై పెట్టును. రాణా యిట్లు మనస్సంతోభము కనబఱచు చేష్టలు ఒకటి రెండు నిమిషములు చేయును.]

రాణా: మీ రాయొక్క నడవడి విడవీయరాని చిక్కుగ నేర్పడినది. ఇది యది యని నిర్ణయించుటకు వీలుకాకున్నది. కొందఱు దీనిని మతావేశమని చెప్పుచున్నారు. మతావేశమకూడ యొక మానసిక వ్యాధియనియే నాయుద్దేశము. [సోఫాపై కూర్చుండును] ఔరా! నాకన్నల యెదుటనే నా జీవిత మెట్లు మాఱిపోయినది! శ్రేమకు విషయీభూతమగు వస్తువే ద్వేష ప్రేరకమైనయెడల— ఈరాజ్యమేకాదు, ప్రపంచమునంతయు నేలువానికైన శాంతిలేదు, ఆనందములేదు.— హృదయము శ్మశానము. జీవితము మరుప్రదేశము. ఇంతకన్న దుఃఖకరమైన ఆంతరిక సంక్షోభము వేఱొండు లేదు. [లేచి అటునిటు తిరిగి] తనకు తెలిసి మీరా నన్ను తిరస్కరించుట

లేదు, ద్వేషించుటయులేదు. ఒకప్పుడు తాను వచించు మాటల ఫలితమును యోచింపలేనంత అమాయకగ నగపడును. ఆకాంత యొనరించు ప్రతికార్యమును తనకు నైసర్గికమైనట్లే తోచుచుండును. ఏదియో యొక బలాత్కార శక్తి తన్ను నన్నుండి యాకర్షించుకొన్నట్లు నిస్సహాయయై వర్ణించుచుండును.

[మఱల సోఫాలో కూర్చుండును.]

మీరాను పరిత్యజింపజాలను, ప్రణయమంజులమైన గతజీవితస్మృతి నాసంకల్పమున కడ్డపడుచున్నది. ఎప్పటికైనను మీరాను నావంకకు త్రిప్పుకొనగలనను నమ్మకము గలదు.

[బలవంతరావు ప్రవేశించును]

బలవంతరావు: జయము, జయము ధర్మప్రభువులకు!

రాణా: కూర్చుండుము— మీరా ఇపు డెట్లున్నది?

బల: [కూర్చుండి] నిన్నటివలెనే యున్నది. శౌవధ సేవనము వలన ప్రయోజనమేమియు నగపడుటలేదు. దైవానుకూలముగ నా కొక విషయము జ్ఞప్తికి వచ్చినది. భూతచికిత్సచేయించి వేయిమంది సద్బ్రాహ్మణులకు షడ్రోసోపేతముగ సంతర్పణ చేయించి, శాంతిచేసిన యెడల రాణి గారికి తప్పక జాడ్యము కుదురును!

రాణా: [విసుగుచూపుచు, స్వగతము] ఇతఁడు పురాణ పురుషుఁడు. ఇతని ఇప్పటి యోగ్యత వార్ధక్యమే!

బల: భేతాశుని ఆజ్ఞలోనుండి అప్పుడప్పుడు కొన్నిపిశాచములు తప్పించుకొని, భూలోకమునకువచ్చి ప్రజలను బాధపెట్టుచుండునని మంత్రశాస్త్రవేత్తలు చెప్పుదురు. అవి పట్టినప్పుడు ఆవేశమువచ్చినట్లూ, పిచ్చిపట్టినట్లూ ఉండేదికలదు. భల్లూకశాస్త్రులవారు శాత్రుపాడి మంత్రములలో—

రాణా: [విసుగుతో] ఇన్—ఇక చాలింపుము! ఎంతతెలివి

తక్కువ వ్యాఖ్యానము ?

బల: [అణగిపోయి] ప్రభువులవారు మత విషయములలో ఇంత కఠినముగా మాట్లాడడము కొంచెము— [నీళ్ళు నమలును]

రాణా: మూఢ భక్తులకు మతము కానిదేది ?

బల: పాఠశాలలో మతప్రచారము చేయకూడదని దేవరవారు కా వించిన శాసనము ప్రజలలో కల్లోలము పుట్టించుచున్నది. పీఠాధిపతులు, కులగురువులు, రాజద్రోహము బోధించుచున్నట్లు వినిపిడి. మొగలాయి వాళ్ళు మనమీద కత్తిగట్టియున్న యీ సమయమున మన ప్రజలలో రాజ్య ద్వేషం కలగడము మంచిపనిగాదు. ఏదో వృద్ధుడను, సంస్థాన శ్రేయోభిలాషిని, అనుభవశాలిని విన్నవించుకొన్నాను. తర్వాత ప్రభువుల చిత్తము.

రాణా: నిజమే! దానిని నేను గమనింపకపోలేదు. విశ్వసనీయుడైన సేనాధిపతికి ఖచ్చితమైన ఉత్తరువు పంపియున్నాను. ఈమతాధికారము ప్రతిపదమునందును నాయాజ్ఞ నెదుర్కొనుచున్నది. నారాజ్యమునందు నా శాసనమే శిరసావహింపబడవలయును. అరాజకము, బహురాజకము రెండును అపాయకములే! మతాచార్యుల పలుకుబడి సన్నగిల్లినసే ప్రజలలో మూఢభక్తి నశింపగలదు. లౌకిక జ్ఞానమును, జీవితమును ద్వేషించు ప్రతి మతమును మానవుని మనోవికాసమునకు అభ్యంతరమగును. ఈ సంకుచిత మతములను నారాజ్యమునుండి సమర్థింపవలయును.

బల: మతాధికారము చాలా శత్రుత్వములనుండి వేళ్ళు పారియున్నది.

రాణా: నేను ప్రవేశపెట్టిన విద్యాపద్ధతికి కఠికైన వాదరగలదు.

బల: దేవరవారికి తెలియనిదేమున్నది? సర్వజ్ఞులు— అయినా అనుభవశాలిని. శలవు పుచ్చుకొంటాను. [లేచి కొంతనడచి] మనవి చేసుకొనవలయునని మఱచిపోతిని— ఒక చిన్నసంగతి, ప్రభువులవారికి తెలియవలసిన ముఖ్యమైన విషయముగాదు.

రాణా: ఏమిది?

బల: రాణిగారికి చికిత్సచేయుటకు నిన్నటిదినమున ఎవరో యిద్దరు వైద్యుల వైద్యులు వచ్చియుండిరి. వారును వచ్చినట్లే పోయిరి. అప్పుడు రాణిగారివద్ద సుశీలయనుదాసి యుండినది. ఈనాడు అదివీదోయొకహారము వేసికొని తిరుగుచున్నదని ఇంకొక దాసి వాసంతిక చెప్పెను. దానిని పిలిపించి తిని; అది ధరించుకొన్న హారము అమూల్య వజ్రహారముగా కనుపట్టినది.

రాణా: ఈవిషయము చిత్రముగనున్నది. దాసి ఏమి? వజ్రహారమును ధరించుటేమి? దాని నిమిష పిలిపింపుడు.

బల: ఎవడురా అక్కడ?

ద్వారపాలకుడు: స్వామి.

బల: రాణిగారి పెద్దదాసిని సుశీలను ఇచ్చటకుఁ దోడ్కొనిరమ్మ

ద్వార: చిత్తం. [నిష్క్రమించును.]

రాణా: ఆదాసి యెచ్చటనైన దొంగిలించి యుండునా?

బల: అది సామాన్యభాగ్యవంతులు వేసికొను హారముగాదు. దొంగిలించియుండిన అంతఃపురముననే దొంగిలించి యుండవలయును.

[సుశీల మెడలో హారము వేసికొని యోరపైటతో

కుల్కునడకతో ప్రవేశించును]

సుశీల: [స్వగతము] రాజుగారు నన్నెప్పుడు పిలిపించేవారుగారు. ఈదండ మహతైంవల్ల నాకేదో యదృష్టం పట్టేలాగుంది. [సిగ్గు నభినయించుచు] నీళ్ళల్లో లోతు, మనుసులో మర్మం యెవరికి తెలుస్తుంది! [పైట సవరించుకొని హారము దిద్దుకొని] దాసురాలిని [దండముపెట్టును.]

రాణా: [సుశీల మెడలోని హారమును పరికించును.]

సుశీ: [స్వగతము] రాజుగారు నా వోరపైటమీదనే కన్ను వేశారు

రాణా: ఆ హారమును దీసికొండు.

సుశీల: [స్వగతము] హారముదీసి వినయ మభినయించుచు దూరము నుండి బలవంత రావుచేతి కందియిచ్చును]

బల: [రాణాచేత బెట్టును]

రాణా: [పరిక్షించుచుండును.]

సుశీ: [స్వగతము] ఎవరైనా నన్ను మోసంచేసి వుండరుగా?

రాణా: దాసీ, నీ కీహార మెక్కడిది? మాబొక్కసములోని ధన మంతయు వెచ్చించినను దీని మూల్యమునకు సరిపోదు.

సుశీ: [స్వగతము] అబ్బో! అట్లాంటి హారమాయిది? యెంత వెట్టి ముండను. దాచైనా సెట్టుకోక పోతిని.

రాణా: ఏమి యాలోచించుచున్నావు? కట్టుకథ లల్లకుము. యధా గ్రము చెప్పుము.

సుశీ: నిన్నటిదినం రాణిగారికి నుండియ్యడానికి వచ్చిన వైద్యులు ఈహారము ఇచ్చిపోయినట్లుంది.

రాణా: ఊహించుటయేమి ? నీవు చూడలేదా ?

సుశీ: [భయముతో] రాత్రంతా అమ్మగారికి విసుర్తూనే వుండి నిద్రలేక అప్పుడే కన్నెట్ట మాల్చాను.

రాణా: ఓహో ! కన్నుమార్పితవా?

సుశీ: తర్వాత రాణిగారు నన్ను దగ్గరికి పిలిచి “ ఒసె సుశీలా, ఇక్కడ వుండే దాసీల్లోకెల్లా నీవుకొంచెం ముక్కుమొగం అందంగా వుండేదానివి, ఈహారం నీకైతే తగివుంటుంది ” అని నేను వద్దనేకొండి నా మెల్లోవేశారు.

రాణా: [కోపముతో] ఓసీ, బుద్ధిలేనిదానా, నీసౌందర్యవర్ణనము తో మాకిప్పుడు పనియేమి? మీ రాకు అవైద్యులు ఈవజ్రహారము నిచ్చిరా? లేక అంతకుముందే ధరించియుండినదా?

సుశీ: అంతకుముందు లేదండి చొరగారు, వాళ్ళు రాణిగారికి నజరు తెచ్చినారేమో.

రాణా: వైద్యులేమి అంతఃపురమున కిట్టి నజరులు తెచ్చుటయేమి? ఇదియొక కొత్తచికిత్స కాబోలు!

బల: [స్వగతము] ఇది అటుతిరిగి యిటుతిరిగి కడపటికి నాస్యాణము ల మీదికే వచ్చినట్లున్నదే.

రాణా: పాతర త్రవ్వబోవగా భూతము బయట పడినట్లు ఇదేది యోయొక కొత్తవిషయము బొగడ పొడిచెను. దీనినంతయు మా యమాత్యు లుకూడ విచారించి పరిశీలించిన బాగుగ నుండును—ఓరీ

ద్వారపాలకుడు: దాసుణ్ణి.

రాణా: మా మంత్రులను నిచ్చటకు రమ్మని చెప్పము; శీఘ్రముగ

ద్వార: చిత్తం. [నిష్క్రమించును.]

రాణా: బలవంతురావ్, ఆ వైద్యులు మీయొద్దరువు తీసికొని యంతఃపురములోనికి ప్రవేశించిరా?

బల: [స్వగతముగ] నా యనువతి లేనిదే పోతుంటేగ కూడ అంతఃపురములోనికి ప్రవేశింపదు.

రాణా: వారి వేషభాష లెట్లుండినవి? అసాధారణ విశేషము లేవియు మీకు తోచలేదా?

బల: వారివేషములు వారికి తగినవిగనే యుండినవి. వారి సంభాషణ యోగ్యతను పట్టిచూడగా రాజసంస్థానములలో మెలగిన వైద్యులవలె నే యగపడిరి. ద్రవ్యార్జనముకంటె వ్యాధి కుదిర్చిన కీర్తియే వారికి ముఖ్యమైనట్లు తోచినది. తిరిగి పోవునప్పుడు సంభాషణ మాటయే యెత్తలేదు.

రాణా: [కోపము బిగబట్టుకొని] అప్పుడు నీబుద్ధి స్వాధీనమున నుండినదా లేక అభిని మత్తున తూగుచుంటివా?

బల: [తత్తరముతో చేతులు పిసుగుకొనుచు, స్వగతము] రాజు

గారికిగూడా తెలిసినట్లే యున్నది.

రాణా: [కోపముతో] ఓయీ, పిచ్చిబ్రాహ్మణుడా, నీవు కన్నులుండియు చూడలేవు; వీనులుండియు వినలేవు; తెలయుండియు నాలోచింపలేవు. ఇట్టి యమూల్య హారములను నిశ్చింతముగ కాసుక యియ్యగల వైద్య వేషధారులకు నీవిచ్చు బీదసంభావన లెందుకు?

బల: [ఆశ్చర్యముతో] వేషధారులా వారు!

రాణా: కాక, నుటియెవ్వరు?

సుశీ: [స్వగతము] ఈ ముసలాయనకు మూడుచిట్ల ముక్క జొన్నలు బత్తెం పడేలాగుంది.

[మంత్రి లిరువురు ప్రవేశింతురు]

మంత్రిలు: జయము, జయము !

రాణా: విచ్చేయుడు.

[మంత్రిలు కూర్చుండుదురు]

రాణా: శ్యామలరావుగారూ, మన యంతఃపురమున వింతలు పుట్టుచున్నవి. ఈ హారమును చూచితిరా? [శ్యామలరావు చేతికిచ్చును.] దీనిని ఆదాసివేసికొని తిరుగుచుండగా మఱియొకదాని చూచి బలవంతరావు గారి కెఱిగించెను.

సుశీ: [స్వగతము] చూపోపలేక ఆ మాయలాడి తొత్తుకూతురు వాసంతిక మోసంచేసి వుంటుంది. ఈ ముసలిబాపడికి నేనంటే కళ్ళల్లో తారం చల్లినట్లుంటుంది.

రాణా: నిన్నటిదినమున ఎవరో యిద్దఱు వైద్యులు మన యంతఃపురమునకు వచ్చి మీరాకు ఈహారములను నజ్జిచ్చి పోయిరట!

శ్యామ: వైద్యుల యిట్టిహారములను బహుమతిచేయుట!

మాధ: [హారమును తాను తీసికొని] ఇది నమ్మతగినది కాదు.

సుశీ: నిజమేనండి ధౌరగారు.

మాధ: నీవు చూచితివా?

సుశీ: నా చేరచేసి కళ్ళనిండా చూచానండి.

రాణా: రావుజీ, వైద్యులు మనయంతఃపురమునకు వచ్చినమాట యధార్థము. ఆసంగతి బలవంతరావుగారె చెప్పిరి.

బల: వచ్చినమాట వాస్తవమే.

రాణా: ఆవైద్యులే యీ హారమును దెచ్చియుండక పోయిన, అంతరాళము నుండి యూడిపడి యుండునా!

శ్యామ: వారు నిక్కువమైన వైద్యులైనట్లు తోచదు.

రాణా: నేనును అట్లేతలంచితిని. ఎవరోదురాత్ములైన సంస్థానాధిపతులు మాయంతఃపురము నపవాద కళంకితము కావించుటకొఱకు వైద్యుల వేషధారులై వచ్చిరి.—నీకు వారి యుచ్చారణలో భేదమేమైన గోచరింపలేదా?

బల: [తత్తరముతో] ఏదో కొంచెముండి నట్లుగ నే తోచుచున్నది. నాకప్పు డనుమానము తట్టనందువలన అంతగా పరిశీలింపలేదు. కొంత మొగలాయిదేశ స్వర్ణ ఉండినట్లుగా భ్రమ.

రాణా: ఆ!—తెలిసినది. ఇది యంతయు ఆ కపటాత్ముడు అగ్గరు పన్నిన కుట్రవలె నగపడుచున్నది. నన్ను శౌర్యముతో లోబఱచుకొనలేక యిట్టి యధమకృత్యమున కొడిగట్టి యుండును—మీరేమి తలంచెదరు?

శ్యామ: మన యూహావలంబనమునకు ఇంకను కొన్నిఘనిష్టములైన యాధారములు దొఱకవలయును.

మాధ: ఒకవేళ ప్రభువుగారి యూహ సత్యముగ నే యుండవచ్చును. మొగలాయివారు ఎట్టి నీచకార్యములకైన సాహసింపఁగలరు.

రాణా: ఆ దుర్వివేకుడు ఇట్టి కుశంత్రములవలన నన్ను లోబఱచు

కొసగలఁదా? అక్కసెలియండను అలుబిడ్డలను మొగలాయి పాదుషాల
కర్పించి యా యపకీర్తి మూల్యముచే నున్నతోద్యోగముల విలిచి నీచ జీవ
నము సేయుచు చిరంతన యశో విరాజితమైన రాజపుత్ర కులమునకు కళం
కము దెచ్చిన మానసింహాదులవంటి పతితుఁడ ననుకొనెనా నన్ను? ఎన్ని
యుపాయములైన పన్నుగాక, కుంభరాణా అగ్జరునకు ప్రాణముతో లోం
బడడు. [బలవంతరావు తట్టు తిరిగి? ఓయీ నిద్దురపోతా, నీ యజాగ్రత్తవలన
గదా మాయంతగపురమున కింత యపనింద కలిగినది?

బల: [లేచి, గర్గద స్వరముతో] మహాప్రభూ, అంతగ పురాధికారి
నాట నేనే యపరాధిని. వృద్ధుడనాట బుద్ధిపాటవముకూడ తగ్గిపోవు
చున్నది. కన్నులును చక్కగ గనబడవు. నన్నిక నుద్యోగ విముక్తుని
గావింపవలయునని ప్రార్థించుచున్నాను.

రాణా: ప్రార్థన మవసరములేకయే నిన్ను పదబ్రష్టుని గావించు
చున్నాను; నీవయసుని, నీస్వామిభక్తియు, నీప్రాణములను దక్కించినవి-
వెడలి పొమ్ము.

బల: మన్నింపబడితిని. ధన్యుడను. [తాళములు రాజుముందర
పెట్టును]

రాజసేవ కత్తిపైని సాము! [నిష్క్రమించును]

సుశీ: [స్వగతము] ఈ ముసలిబాపడు మేయబోయి మెడకు
దగిలించుకొన్నాడు. ఆ వాసంతిక మాటవిని నామీద చాడీలు చెప్పినందుకు
ఆ వుద్యోగం కాస్తా వూడిపోయింది.

రాణా: మాకు విశ్వాసపాత్రుఁడైన కుమార సింహుని అంతఃపురాధి-
కారినిగా నియమించితిమి. ఉత్తరువు సాదరు చేయించుఁడు.

శ్యామ: చిత్తము, దేవరవారు చాలా న్యాయముగఁ దీర్మానించి
తిరి. కుమారసింహుడు పసిప్రాయము వాడగుటవలన అతని తండ్రి
యొద్యోగమును బలవంతరావుగారి కొసగఁబడియుండెను. ఇప్పుడు కుమార

సంహించు యుక్తవయస్కుడు.

సుశీ: రాణిగా రొంటరిగా వుంటారు. మల్లీవస్తాను.

[నిష్క్రమించును.]

ద్వార: తలారివాడొకడు ప్రభువులవారి దర్శనానికి కనిపెట్టుకొని వున్నాడు.

శ్యామ: ప్రభువుగా పిప్పడు కార్యంతర నిమగ్నులు. రేపువచ్చి మనవి చేసికొమ్మనుము.

ద్వార: [నిష్క్రమించి, మరలవచ్చి] వాడిది అగతైమయిన మని వంట. పెళ్ళాం బిడ్డల నోటికాడ కూడంట.

రాణా: ఏమది? వానిని రమ్మనుము. — నాదర్శనమును గోరు వారి నెవ్వరిని ఆటంక పెట్టకుండు. అంతకన్న నాకు ఉత్తమ మయిన కార్య మేమున్నది?

శ్యామ: చిత్తము.

[తలారి మురళీదాసు ప్రవేశించును.]

మురళీదాసు: మహాప్రెభో, నాది అగతైమయిన మనివండి. పెళ్ళాం బిడ్డల నోటికాడ కూడండి. [వంగి దణ్ణముపెట్టును.]

శ్యామ: ఏమిరా నీమనవి? ఒకటి రెండు మాటలతో విన్నవించుము.

మురళి: చిత్తం మహాప్రెభో, యాయాళపొద్దున, అంటె పొద్దు అల్లాడి కెక్కినాక, [నిర్దేశించును] నేనొక బంగారు మోరీ యెత్తుకొని మార్పుకొందామని దునీచంద్ నేట్ దగ్గరికి వెళ్ళినాను. ఆమోరీ తీసుకొని దాని కరీదు పది రూపాయలని అయిదు రూపాయలిచ్చి మిగత పైకానికి పదిరోజులు తాళి రమ్మన్నాడండి.

రాణా: కానిమ్మ.

మురళి : ఆపక్కంగటి సేటు ఆయన కడుపు సల్లంగుంటే—దాని శరీరు యిరవయి రూపాయలని చెప్పినాడు. ఆపాట మల్లీ దునీచందుసేటు దగ్గరికి పోయి నీపయికంతీసుకోని నా మోరీఅన్నా యియ్యా, లేకుంటే యిరవయి రూపాయలన్నా యియ్యా అని బతిమాలినాను. మోడేసుకొన్నాను. ఏమీచేసినా నాకోడికి మాడే కాళ్ళంటాడు. ససేమంటే ససేమంటాడు. మోరీయెత్తి తిత్తిలో యేసుకోని పెట్లోపెట్టి బీగయేసి, మోల్లో యేసుకొన్నాడు. నేను మల్లీ గట్టిగా అడిగితే నీవిక్కడ అల్లరిచేస్తే దొంగసాతని చెప్పి దండాధికారికి పట్టిస్తాను కబరారని గుడ్లు మిటకరించాడు. ఆపాట నేను యిదంతా యిన్నపం చేసుకోడానికి దండాధికారిదగ్గరికి పోయినాను. పోయినపాటనే అక్కడవుండిన నాకరి న్నాచేతికి యిసనకట్ట పట్టిచ్చి ఆయన యాడకో బారుకొన్నాడు. నేను విసుర్తూ మనవి చేసుకొంటూ వుణ్యాను. అయ్యగారు మెల్లంగా కన్నుమార్చినారు. గెండు గెడియలకి మేల్కొని సరే అంతా విన్నానుగాని, దునీచందు నీమీద ఫిర్యాదుచేస్తే ఆప్పుడు విచారిస్తాను పో అని పంపేశాడు. నామోరీ యిప్పించేమాట మరిశేపాయ్యాడు.

శ్యామ : నీమనివి యా మోరీని తిరుగ యిప్పించమనియే కదా.

మురళి : అదేనండి మహానైభో.

రాణా : శ్యామలరావుగారూ, చూచితిరా మన పరిపాలనా సౌష్ఠ్యము, దండనీతి విధానము? ప్రజల మనస్సులేకాదు పాలనా యంత్రము కూడ సంస్కరింపఁ బడవలయును.

శ్యామ : చిత్తము.

రాణా : నీకు మోహరీ యెక్కడిదిరా?

మురళి : నిన్నటిరాత్రి ముసాపురిఖానా వద్దగుస్తు తిరుగుతుణ్యాను. నేను అందరి తలారివాళ్ళలాగ రాత్రంతా నిద్రపోయి పొద్దున్నేలేచి కాగడా పట్టుకోని వచ్చేవాణ్ణి కాదండి. గుట్టుగా నవుకరి చేసుకోని బతికేవాణ్ణి.

రాణా: కానిమ్మ.

మురళి: చిత్తం మహాప్రభో— ఆ సాలలో యిద్దరు ముసాఫర్లు పండుకోని నిద్రపోతుండినారు. వాళ్ళను లేవగొట్టి మూటాముల్లై భద్రమని యెచ్చరించాను. నేనెప్పటికి ప్రతి బాటసారిని కఱ్ఱతో తట్టి లేపి కాగడా బట్టి చూస్తుంటాను. అందువల్లనే నా ఫారాలలో వొక్క దొంగతనమైనా పోలేదండి ధొరగారూ. అదంతా ప్రభువుల కెరికె.

రాణా: అధిక ప్రసంగము చేయకుము. శీఘ్రముగ ముగించుము.

మురళి: [భయముతో] చిత్తం మహాప్రభో— మాటానూటలూ మా యింటి మంచీ శెబ్బరా చెప్పకొన్నాను. వాళ్ళల్లో వొకాయన నా మీద కనికరంపుట్టి వొక మోరియ్య యినామిచ్చినాడు. ఇంతకంటే చిల్ల పెంకెత్తుగూడా యెత్తాపం జనగలేదండి ధొరగారూ. [దండముపెట్టును.]

రాణా: వారు వైదేశిక యాత్రికులూ, బైరాగులూ? వారిపై నీ కేమైనా అనుమానము తట్టలేదా?

మురళి: వాళ్ళు దొంగల్లాగా లేరండి మహాప్రభూ, పెద్ద పెద్ద నామాలు, తొణిసివూసల దండలూ చూస్తే భక్తుల్లాగా కనబడ్డారు. వా యింటివాణ్ణి గూడా 'అయ్యా' అని పెద్దచుణిశినిలాగా పలకరించారు.

రాణా: అందుకే యుబ్బి తిబ్బిబ్బలయి నీయుద్యోగ విధులను మఱి చితివా? అడిగినంతనే బంగారు మొహిరీల విసరి, పాఱవేయగల సంపన్న యాత్రికులు బిచ్చగాండ్రకయి కట్టింపం బడియున్న పాంధశాలలలో నివసింతురా? ఓరీ, మూర్ఖుడా, నీగాడిద బుద్ధిచే మానవాకృతి దూషింపం బడినది. [మంత్రులతట్టు తిరిగి] రావుజీ, యీబాటసారులే యావేషధారి వైద్యులు.

శ్యామ: అట్లే తోచుచున్నది. ఆ దునీచందుశేటును పిలిపించెదము. అందు రత్నవ్యాపారముచేయు గొప్ప మహాకారు. ఆతనిచేత ఈ హారము నకుగూడా మదింపు వేయింపవచ్చును.

రాణా: పిలిపింపుడు

శ్యామ: ఓరీ.

ద్వారపాలకుడు: స్వామి.

శ్యామ: నీవు శీఘ్రముగాపోయి దునీచంద్ శేటును రాజాజ్ఞగా పిలిచికొనిరమ్ము. తలారియొద్ద తీసికొనిన మొహరీనిగూడ తీసికొని రమ్మనుము.

ద్వార: చిత్తం.

[నిష్క్రమించును]

రాణా: మనజేగువారు చాలాప్రమత్తులయినటుల కనబడుచున్నారు. లేకయున్న పరదేశీయులు మాటువేసములతో సంచరించియు, అంతఃపురమున దూరియు తప్పించుకొని పోగలుగుదురా?

శ్యామ: ఈతూరి ప్రమాదమే జరిగినది.

రాణా: తీవ్రముగ మందలింపుడు.

శ్యామ: చిత్తము.

[దునీచంద్ శేటు ప్రవేశించును.]

దునీచంద్ శేటు: [తలారి మురళీదాసును చూచి రహస్యముగ] ఏమిరా యీసంగతి రాజుగారిదాకా తెచ్చావా? ఉండు! భడవా. నీసంగతి చెప్పిస్తాను.

మురళి: చూడండి ధొరగారూ, యీ శేటుగా రేమంటున్నారో.

దునీ: జయము, జయము ఏలినవారికి! ధొరగారి వుత్తరువైతే యీ మొహరీ వాడికిస్తానని చెప్తున్నానండి.

మురళి: [స్వగతము] ఆ— పూరికే యిస్తావా, పుంగరాల చేతి ముట్టు దగిలితే పెద్దమణిని లాగా యిస్తావు.

శ్యామ: నీవుపోయి, నీ నవుకరి చూచుకొమ్ము, మేము విచారించి

నీసాత్తును నీకిప్పించెదము.

మురళి: దయిసేయించండి సోమి, పిల్లా జల్లా గల్లవాణ్ణి.

[దండము పెట్టి, నిష్క్రమించును.]

దునీ: [తిత్తికుచ్చె విప్వచు] తమరు బంట్లోతును పంపేటప్పటికే నేను దండాధికారి దర్శనం చెయ్యడానికి సగందూరం వచ్చానండి. నే నబద్ధమాడితే ఆ జవాన్నడగండి. [మొహరి శ్యామలరావు చేతికిచ్చి] ఇది దొంగ సాత్తేనని నాకు చాలా అనుమానం తట్టింది. అట్టాంత్రి సాత్తులను కొనవలె నంటే నాకు మహా చెడ్డ భయమండి.

శ్యామ: [పరిశీలించి] ప్రభువుగారు దీనిని చిత్తగింపుడు: ఇది మొగలాయి నాణెము.

రాణా: [పరికించి] అవును! ఆవేషధారులు కూడ మొగలాయి రాజ్యమునకు సంబంధించినవారే.

దునీ: [భయముతో] ఇంకే వేషధారులు మాదుకాణానికి దొంగ సాత్తులు తేలేదండి. కర్పూరం వెలిగించి ఆర్పమన్నా ఆర్పలాను.

శ్యామ: శేటుగారూ, దొరగారు మీ పెద్దమనిషితనమును అనుమానింపలేదు. ఈ వజ్రహారమునకు మదింపు వేయుడు.

దునీ: [హారమును తీసికొని ఉత్తరీయపు చెఱగుతో దానిరుద్దుచు] నేను ధరవేస్తే త్రాసులోపెట్టితూచినట్లు సరిపోతుంది. [పరికించి అశ్చర్యముతో] ఈహారము నే నిదివఱకు చూచినదేనండి. కాశ్మీరదేశవర్తకుడు సంవత్సరము క్రిందట పదిలక్షల రూపాయలకు అగ్బరు చక్రవర్తి గారికి అమ్మినాడు.

రాణా: [చివుక్కనలేచి] ఏమంటివి? అగ్బరుకా?

దునీ: [తత్తరముతో స్వగతము] కొంపమునిగినట్లుంది [ప్రకాశముగ] పరధ్యాన్నంమీద యేమో అన్నాను.

రాణా: [ఉద్రేకముతో శేటు భుజముపట్టుకొని] యధార్థము

చెప్పము! సంవత్సరముక్రిందట అగ్గురు ఈహారమును కొనియుండెనా?

దునీ: ఇటువంటిదానివలె వుండినదేగాని, అయితే యిదొనో కాదో నేను నిర్ణయించి చెప్పడానికి జ్ఞప్తిచాలదండి మహాప్రభో.

మాధ: నిజముచెప్పుము; అందువలన నీకేమి యసాయములేదు.

దునీ: [అనుమానించుచు] ముప్పాతికా మూడువీసాలా మూడు పిరలు ఆ హారమాదిరిగానే - వుండినట్లు - తోస్తుందండి ప్రభో.

రాణా: [శేటుభుజము వదలి] సత్యము బయటబడినది. అమాత్యులారా, యింతను మీకు ఘనిష్టములైన యాధారములు కావలయునా? ఆ దుర్మార్గుడైన అగ్గురే మాటువేసమున మాయంతగపురముఁ జొచ్చెననుట కింకను సందియము గలదా? కుంభరాణా బ్రతికి యుండగనే తనయంతగపురమున నింతటి యన్యాయము జరుగునా? [నలుప్రక్కల చూచి] ఆదాసి యెచ్చటకు తారిపోయినది? — అంతగపురములో నొళ్ళవు లేనిదే యితరు డింతటి సాహస కార్యమున కియ్యకొనునా? పూజ కను నెపమున కోరినప్పుడెల్ల మీరా కృష్ణమండరమునకు పోవుచుండెను. యాత్రకుల వేషము ధరించి అగ్గురు అప్పుడప్పుడు ఆ మండరమునకు వచ్చుచుండె గాఁబోలు! ఆ కపట వతి యంతగపురమున బంధింపఁ బడుట యెఱింగి వైద్యవేషధారులయి వారు వచ్చి యుందురు.

శ్యామ: నాబుద్ధి సంశయాందోళితమైనది, ఎట్లు నిర్ణయించుట కును వీలుకాకున్నది.

మాధ: రాణిగా రిట్టి నింద కతీతులు.

రాణా: [రేగుచున్న కోపము బిగబట్టుకొనుచు] ఏమీ? రాణిగారు ఆకసము బొంద చేసికొని క్రిందికినూడి పడిరా? ఏల మీకింకను సందేహము? అది యేమిబుద్ధి? మీ ముందు మట్టిబొమ్మనుజేసి పెట్టినఁగాని యధార్థము నూహింపలేరా? — ఆదాసి యెక్కడ?

[భయముతో సుశీల ప్రవేశించును.]

రాణా: ఓసీ, ఆ వైద్యులు వచ్చినప్పుడు నీ వంతఃపురమున నుంటివా?

సుశీ: [గొణుగుచు] వున్నానండి

రాణా: మీరా ఆ వైద్యులతో నేమైన మాటలాడినదా?

సుశీ: అమ్మగారు మందరి మాదిరిగానే మాట్లాడుకుంటూ వున్నారు. వైద్యులను చూచి అమ్మగారు “వచ్చితివా, నన్న తీసుకొని పొమ్ము, ఎంతకాలము వేచివుందును” అని వేడుకొంటూ వుణ్ణింది.

రాణా: ఆ? [క్రోధమూర్తి యగును]

సుశీ: అమ్మగారితో గూడా రాత్రంతా మేల్కొనినండి అప్పుడే తెలియకుండా కన్నుమార్చినాను.

రాణా: [క్రోధముతో] అమ్మగారు— అమ్మగారు— ఆ అమ్మగారిని నిన్న ఒక్క త్రాటనే యరివేయించెదను. నీకంతెలానే నొడలు తెలియని నిద్రవచ్చెనా? దీని నిద్రమత్తు వదలునట్లు గుఱ్ఱపు కమిచీతో మేలుకొల్పుడు.

సుశీ: [దుఃఖముతో] ఈతప్పు మన్నించండి దొరగారు. బుద్ధి గాడ్డిదిని నిద్రబోయాను.

[బంట్లోతు నెట్టుకొనిపోవును.]

శ్యామ: మహాప్రభూ, యిట్టి సందర్భముల తొందరపాటు తగదు. ఆ తెలివితక్కువదాని చెప్పిన తబ్బిబ్బు మాటల నాధారము చేసికొని మీ సందేహమును బలపఱచుకొనఁ బోకుండు. అది నిద్రమత్తున నుండి పూర్వాపరముల నెఱుంగక అసంగతముగ కొన్నిమాటలు చెప్పెను.

రాణా: శ్యామలరావ్, మీ సదుద్దేశము ప్రశంసనీయము. కాని,

సమర్థులములు అపరాధ కళంకమును తుడిచి వేయఁజాలవు. ఇంక నేను బూటకపు సమాధానముల నమ్మను. ఇదివఱకు నా యనుమానము నిన్నే తుకమని తలఁచి యుంటిని. సందేహ వశంపదుఁడనైన నా యభిప్రాయము నణఁగఁ ద్రొక్కి నిష్పక్షపాత బుద్ధితో అన్యనివలె విషయ పరిశీలనము గావించితిని ఇప్పుడంతయు స్పష్టమైనది.

శ్యామ: ప్రథమ విచారణయందు దోషములని తేలినవి కొన్ని పునర్విచారణయందు నిర్దోషములని నిరూపింపఁ బడవచ్చును. మేఘాచ్ఛన్నమైన యాకాశము ఒక్కపెట్టున మేఘ నిర్ముక్త మగుటలేదా?

రాణా: మీ కవితా ప్రియత్వము నున్నింపఁ దగినది.

శ్యామ: దేవరవారు నామనవిని తుదివఱకు చిత్తగింపుఁడు:— అగ్గురు చక్రవర్తి మాఱు వేసమున మన యంతఃపురము జొచ్చినది నిశ్చయము. అది అంతఃపురధర్మమునకు కేవలము విరుద్ధము.

మాధ: నింద్యమును.

శ్యామ: నింద్యమే, కాని!—

రాణా: [విసుగుతో] కాని, యేమి?

శ్యామ: కొంచెము ఓర్పు వహింపుఁడు.

రాణా: నిర్లక్ష్య కాలయాపనము!

శ్యామ: అయినను ఇచ్చట కార్యోద్దేశము ముఖ్యముగ గమనింపఁ దగిన విషయము. రాణిగారు సర్వభోగములఁ బరిత్యజించి, వైరాగ్యమూని నిరంతరము శ్రీకృష్ణపదధ్యాన పరాయణయై కాలము గడపుచున్నది. ఆమె భక్తురాలను కీర్తి దేశమంతట వ్యాపించియున్నది. ఆమెను దర్శించుటకు వేనవేలుగ భక్తులు వచ్చుచుందురు.

రాణా: ఇంతకు మీమాటలలో స్ఫురించున దేమనఁగా, మీరాయొక లోకాతీతయైన భక్తురాలు, అగ్గురు లోకాతీతుడైన పరమభాగవ

తోత్తముడు, మోక్షార్థమై భక్తిభావనతో ఆతడు మీరాను సేవింప వచ్చెను. ఇంతయేనా?

శ్యామ: చిత్తము.

రాణా: చక్కగానున్నది విషయకల్పనము! విపరీత వ్యాఖ్యానమునకు కూడ నొక హద్దుండవలయును. ఆత్మవంచనమునకు పరస్పర ప్రతారణమున కిచ్చట నవకాశములేదు. నా వివేకమును మీరనుమానించు చున్నట్లున్నది. నేను పసిపాపనుగాను [ఉద్యోగముతో] నేను తిరస్కరింపబడితిని. వంచించబడితిని. నాబలము, నాశౌర్యము, నాయభిమానము, నాగౌరవము—తుదకు నాస్థితియై ధిక్కరింపబడినది, తృణీకరింపబడినది. పట్టుపగలే నాయంతఃపురము గణికా మందిరమైనది. ఇక నేమి కావలయును?

మంత్రులు: రామ! రామ! పాపము శాంతిల్లుగాక!

రాణా: [దుఃఖగర్భిత స్వరముతో] నా యాశాలేశముకూడ భస్మమై పోయినది. [మీరాబాయి నుద్దేశించి] మీరా, ఇక నీవు నాప్రేమకు బాత్రిమవు కావు. నా సంసార మసారమైనది. సుఖస్వప్నము ఆతర్కితముగ భిన్నమైనది. మీరా, నీవు చావ వలయును! చావ వలయును!

శ్యామ: [తత్తరముతో] మహాప్రభూ,— ఏమి నిర్ణయించితిరి. ఘోరము! ఘోరము! ఈ తొంపర పొలునకు బాహ్యత్వపులు కాగలదు. వెనుక చింతించుటకంటె ముందుజాగ్రతమేలు. కోపోద్రిక్త మానసులయి సత్యము నెఱుంగఁ జాలకున్నాను.

రాణా: దుర్బల హృదయులై మీరు సత్యము నెదుర్కొన భయపడుచున్నారు. మీరా భక్తురాలను మీ దురభిప్రాయము సత్య సందర్శనమున కడ్డువడుచున్నది. ఆమాయలాడి రక్తపాతమునఁగాక యీ యపయశో మాలిన్యము సమార్జితముకాదు.

మాధ: హరి! హరి! కొంచెము తడవిండు. నిజము నిలుకడమీఁద తేలఁగలదు.

రాణా: కాలము జరుగుకొలది దాంపత్యప్రేమ విడచించి విధి నిర్వర్తనమునందు అసమర్థుడను గావచ్చును.

శ్యామ: నాచిన్న మనవి యాలకింపుడు. ఈ విషయమును గుఱించి రాణిగారేమి సమాధానము చెప్పికొందురో తెలిసి కొనవలయును.

మాధ: అవును. అపరాధిని విచారింపక యెంత యల్పదండనము విధించినను అది న్యాయముగాదు.

రాణా: నాకుదెలిసి నేనెవ్వరికి నన్యాయమొనరింపను. ఇంతకుఁ దెగించిన సాహసవతి తనతిప్పల నొప్పుకొనక పోవునా? అయినను కనుగొందము. పిలిపింపుడు.

శ్యామ: రాణిగారు పట్టమహిషి!

రాణా: [కోపముతో] ఇంకను పట్ట మహిషియా?

శ్యామ: దేవరవారు పట్టభద్రులై యున్నంతవఱకును.

రాణా: [విసుగుతో] నా సంకల్పము నాటంక పెట్టుటకు మీరు పండితులు. నే నిప్పు డేమి చేయవలయు?

శ్యామ: అంతఃపురమునకుపోయి రాణిగారిని విచారింపవలయును.

రాణా: [లేచి కొంతదూరము పోయి, వెనుకకు మరలి కోపముతో] ఆపాపిష్టురాలి మోఁగము నే నింకఁ జూడనొల్లను. [కూర్చుండును]

శ్యామ: అట్లయిన నెవరినైన నియోగింపుడు.

రాణా: నే నెవ్వరిని విశ్వసింపఁ జాలను. నేనే పోయి విచారింపదను. ఇప్పుడు నేను భర్తనుగాను. న్యాయాధిపతిని. [లేచును.]

శ్యామ: మాకు సెలవిండు. మరల మౌనమై మీకు నమ్మకము గలిగి నప్పుడు పిలిపింపుడు.

రాణా: [వినిపించుకొనక నిష్క్రమించును.]

మాధ: రాజు తననే తాను నమ్మలేడు. ఇంక నితరులను నమ్ముటెట్లు?

శ్యామ: అయినను ఈ సమిష్టినింద యసహ్యము. మన జీవిత మంతయు ప్రభువు శ్రేయోభి వృద్ధులకు ధారవోసితిమి! అందుకు ప్రతిబహుమానమేమి?

మాధ: అవిశ్వసనీయుల మగుట!

శ్యామ: మరల రాజమందిరమునకు వచ్చుటకుఁ బూర్వము మన కర్తవ్యమును నిశ్చయించుకొనవలయును. మొదటినుండియు రాజు స్వభావము మన మెఱుంగుదుము. అనురాగముగాని విరాగముగాని అతిగాఢము; భావోద్రేకము కలవాఁడు. వదలక పట్టుపట్టి తన యభిమతము నెగ్గించుకొనును.

మాధ: చాలవఱకు న్యాయబుద్ధియుఁ గలదు.

శ్యామ: కలదు; కాని, న్యాయబుద్ధియే తప్పుదారిపట్టి అందుకు ధృఢ సంకల్పము తోడ్పడునెడల గుణము విషమించి యవగుణ మగును. ఒకవేళ ఆశ్రయనాశకమును గావచ్చును.

మాధ: మనచేత నైనంతవఱకు విప్పిచెప్పితిమి. మన విధి మనఃపూర్వకముగ నిర్వర్తించితిమి. రాజుగారి యకార్యమునందు మనము భాగస్వాములము కాము. ఇంకమిఁది కర్తవ్యము మీరే నిశ్చయింపవలయును.

శ్యామ: భాగస్వాములము కాము గదాయని తృప్తిపడి యుండకూడదు. పవిత్రశీలయగు రాణిగారు రక్షింపఁ బడవలయును.

మాధ: అవును. మా మంత్ర ప్రయోగమునకు అవకాశ మేర్పడినది.

శ్యామ: పై న్యాధిపతి మన యభిప్రాయమునకు విరుద్ధుఁ డయ్యెనేని ఆతని నెట్లయిన మనప్రక్కకుఁ ద్రిప్పకొనవలయును.

మాధ: అదిచాల ముఖ్యము.

శ్యామ: రాణిగారిని సరక్షించుటకొఱకు రాణాగారిని తిరస్క

రింపవలసి వచ్చినను అందుకు మనము సంసిద్ధులమై యుండవలయును.

మాధ: నేను మిమ్ము ననుసరించెదను. — కాని, కుమారసింహుడు?

శ్యామ: ఆతడు రాజభక్తి యంత్రము. ధర్మమైనను అధర్మ మైనను రాజ్యాజ్ఞ నెరవేర్చును. మన నిర్ణయ మతనికి తెలియకూడదు.

మాధ: అట్లే.

[ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.]



స్థలము ౮ : రాజమందిరము.

[రాజు ఖిన్నమానసుడై, సోఫాపై కూర్చుండి యుండును]

రాణా: ఇంతవఱకె యీ యపవాదము నగర మెల్లెడల మాటు మ్రోగుచుండును. పనిపాటులేని సోమరిపోతులు రచ్చకొట్టములలోఁ గూర్చుండి గోరంత కింపదంతిని కొండంత సత్యముగ నెంచి వితిర్కించుచు, ఆనందించుచు ప్రొద్దు పుచ్చుకొనుచుందురు కాబోలు! ఇంకను ఆ కళంక వతిని బ్రతుకనిచ్చి నందులకు రాజపుత్ర యువకులు నన్ను దూషించుచుందురు. నా బ్రతుకు నగుబాట్ల పాలైనది.— ఎంత సాహసవతి! తన దుష్కార్యమును గప్పిపుచ్చుటకు అసత్య మాడుచున్నది!

[మంత్రులు ప్రవేశింతురు.]

రాణా: [చిత్తోద్వేగము నడచుకొని] అమాత్యులారా, మీరా ఒక దేవత యనియు, సత్యవ్రత యనియు, మీరు నిశ్చయించి యుంటిరి. మీ విశ్వాసము మూఢభక్తియనియు అస్థానికమనియు ఆ దుశ్చరితయొక్క యసత్య వాదనమే నిరూపించుచున్నది— వేయినోళ్ళ ఘోషించుచున్నది.

శ్యామ: రాణిగా రేమిచెప్పిరి?

రాణా: పూజ్యురాలైన మీరాణిగారు అంతఃపురమునకు నిన్న వైద్యులెవ్వరును వచ్చియుండలేదని నెలవిచ్చిరి.

మాధ: అది యెట్లు?

రాణా: ఎట్లో బుద్ధిమంతులు మీరే యోచింపుడు.

మాధ: [సంశయముగ] రాణిగా రేల యబద్ధ మాడవలయును?

రాణా: ఏలనో కనుగొండు. ఇప్పటికైనా దెలియవచ్చినదా మీ రాణిగారి పూజ్య ప్రవర్తనము?

శ్యామ: [ఆలోచించి] మహాప్రభూ, రాణిగా రేమియు నసత్య మాడలేదు. వైద్యులు వచ్చిన సంగతియే యామె యెఱిగియుండదు.

రాణా: శ్యామలరావ్, మంచి భూతమాటలు! మీరా ప్రాణ రక్షణోద్యమము ప్రశంసనీయ మైనను మాకుగల గౌరవమును బలియాయ నెంచుట నింద్యము.

శ్యామ: పరాభిప్రాయమునించుక సహించుడు. నిజము తేలగలదు. భక్తిపరవశురాలైన రాణిగారికి వైద్యులు వచ్చినప్పటికి నిహలోక జ్ఞాన మంతరించి యుండినది.

మాధ: ఉండవచ్చును.

రాణా: [గంభీరముగ] నా యధికారము నెల్లిదము సేయుటకు మీరు కృతనిశ్చయమైనట్లున్నది. — కానిండు.

శ్యామ: తప్పదలచితిరి. మేము న్యాయైక పక్షపాతులము. నిరంతరమును దేవరవారి మేలుగోరు మంత్రులము. మా విధిని నిర్వర్తించు చున్నాము.

రాణా: ఏల యీ వ్యర్థప్రసంగము? నానమ్మకము అవిచార నూలకముగాదు. సత్యము నూహించితిని. నిజ మెఱిగిన వెనుక నాకర్తవ్యమును అనుకూలముగ మఱచునంతటి భీరువునుగాను — స్వార్థపరుడనూ గాను. నా సంకల్పము న్యాయము. నా న్యాయసంకల్పము శాసనము. నా శాసనము పొల్లుపోవక కొనసాగి తీరువలయును.

శ్యామ: మీ యాజ్ఞ కేవలము ధర్మబాహ్యము. మా యంతరాత్మకు విరుద్ధమైన కార్యముమేము చేయజాలము. మమ్ము సుదోష్ఠ విముక్తులను గావింపుడు.

రాణా: [ఆశ్చర్య కోపములతో స్తంభితుడై చూచి] ఏమి? —

నాయాజ్ఞకు మాటు పల్కుటయా? — మీకు మతిభ్రమణము కలిగినదా? లేక నేను కుంభరాణాయను సంగతి మఱచితిరా? మమ్ము పదభ్రష్టుల గావించుటయేగాదు వధ్యశిలయొద్దకు మరణదండనము మీవెనువెంట నంటివచ్చును పొండు. మీ సర్వస్వము మా సైన్యాధిపతి జప్తిచేసి కోశాగారమున కర్పించును.

శ్యామ: సత్యమేవ జయతి.

[నిష్క్రమించును]

మాధ: [అనుసరించును]

రాణా: [క్రోధముతో] పాదాన్వితములైన రాజద్రోహ పిండములు నడచిపోవుచున్నవి—ద్రోహులు—తేనెపూసిన కత్తులు—నట్టినడయేట పుట్టి ముంచు పాతకులు—వారికి చెడుకాలమునకు బుద్ధి పెడదారి పట్టి నది కాబోలు! ఏమివారి అపూర్వప్రవర్తనము!—ఓరీ.

భటు: స్వామి—

రాణా: పరుగెత్తుము. పొమ్ము. మా సేనాధిపతిని పిలుచుకొనిరమ్ము.

భటు: ఆజ్ఞ.

[నిష్క్రమించును.]

రాణా: [ఉద్రిక్త చిత్తుడై అటునిటు తిరుగుచు] ఈ యమాత్యుల విపరీత ప్రవర్తనము నాకు బోధపడకున్నది. నన్న ప్రతిఘటించుటకుఁ దగిన ధైర్యము వారి కెట్లువచ్చెను? ఆ! యీ ధిక్కారము నేను సహించజాలను.

[సేనాధిపతి ప్రవేశించును.]

సేనాధిపతి: జయము, జయము!

రాణా: ధర్మసింహా, నీవు గుఱ్ఱపు రౌతుల వెంటఁ జెట్టుకొనిపోయి అమాత్యుల భవనములను ముట్టడించి, వారి స్థిర చరాస్తులను జప్తిచేసి కోశాధిపతి యాధీనము చేయుము. వారిరువురకు మరణదండనము విధించితిని. అజ్ఞా పత్రముగొని దానిని నిర్వహింపుము.

సేనా: [ఆశ్చర్యముతో] మరణ దండనమా! ఎందులకు?

రాణా [కోపముతో] ఏమి? యీ యాజ్ఞా విమర్శన మహామారి
యందఱకు వ్యాపించి నట్లున్నది!— అది నా యుత్తరువు.

సేనా: అమాత్యులంతటి యపరాధ మేమిచేసిరి?

రాణా: [కోపము నడచుకొనుచు] ఆ విచారము నీ కనవసరము.
నా పనులు సేయుము, పొమ్ము.

సేనా: నిరపరాధులను నేను హత్య చేయఁజాలను.

రాణా: ఇది హత్య కాదు. దండనము.

సేనా: నిర్దేతుకమైన దండనము బలాత్కార హత్య.

రాణా: [విసుగుతో] ఇంక వేరేమి హేతువు కావలయును?
సతీత్వమర్యాదను అతిక్రమించిన మీరాకు మరణశిక్ష విధించితిని. అమా
త్యులు నాయాజ్ఞను తిరస్కరించిరి.

సేనా: అపరాధ మొనరించినది అగ్బరు, అతఁడు దండ్యుఁడు.

రాణా: [కోపముతో] నీవు నాకు ధర్మోపదేశము చేయునంతటి
పండితుఁడవైతివా? అమాత్యులయొద్ద శిక్షపొందితివా?

సేనా: అపరాధులే దండ్యులగుట న్యాయమని మనవి చేసితిని.

రాణా: ఇరువురును దండ్యులై. ఆ అగ్బరును మాత్రము వదలితి
నను కొంటివా? ఆ దురాత్ముని రక్తపూరము మాయంతఃపురమునఁ జల్లించి
అంటు వాపెదను. మీరాను శిక్షింపనిదే లోకము సంతృప్తిపడదు.— ఈ
యనవసర కాలయాపన మెందుకు?—నాయాజ్ఞను నిర్వహించెదవా? లేదా?—
ఒక్కమాట.

సేనా: సంగ్రామభూముల విరోధికంఠ నాథముల నిష్కరుణముగ
చెండాడితిఁగాని, ఎన్నడును నిరపరాధులను హత్యగావించి యెఱుఁగను.
మీరు నన్ను నిర్భందించుదురేని ఇదిగో! నాయధికార చిహ్నమునకు మీకు
సమర్పించుచున్నాను [కత్తిని రాజుపాదములకడ వైచి నిష్క్రమించును].

రాణా: [కోప స్తంభితుడై అట్టై కొంతవఱకుచూచి] అ!—వీరందఱకు సంఘాతమరణము విధింపవలయును.—అందఱు స్వామిద్రోహులు—ఈవిప్లవకారులు నా నీడయందె పన్నాగించుచున్న యీకుట్రను నేనుశంకింప లేకపోయితిని. అందఱు లంచగొండెలు. అగ్బరుచే లంచములను దీసికొని నా యుప్పుపులుసునకు ద్రోహముచేసిరి!—వీరిని ముక్కలుముక్కలుగ తఱిగించి గ్రద్దలకు వెదచల్లించినను నాకసి దీఱదు.—ఎవఁడురా అక్కడ? [పలుకరు]

[అటునిటు నాలుగుతట్టుల తిరుగును] ఓరీ—[పలుకరు]—ఏమి? ద్వారపాలకుఁడును లేఁడా? నా జీవితమునం దెప్పుడును ఇటునంత్రి యాజ్ఞా తృణీకరణము ననుభవించి యుండలేదు.—నా కన్నులయెదుటనే నా పాల నాదండము భగ్నమై పోయినదా? ఈధిక్కార మసహ్యము! ఉదయవూర్ రాజ్యాధిపతి ఒక్కక్షణములో నిస్సహాయుడయ్యెనా?—ఇది స్వప్నము కాదుకదా! [కలయంజూచి] అహో! యిది నగ్న సత్యము!—కుమార సింహా, నీవును విశ్వాసఘాతుకుడవైతివా ?

[కుమారసింహుఁడు ప్రవేశించును]

కుమారసింహుఁడు: మహాప్రభూ, నేను విశ్వాస ఘాతుకుఁడను గాను. స్వామి యాజ్ఞకై వేచియున్నాను.

రాణా: [అతురతతో కాగిలించికొని] కుమారా, నీవొక్కడవే నాకు స్నేహస్పదుడవు. తక్కినవార లందఱు విప్లవకారులు. స్వామిద్రోహులు. అమాత్యులతోడ నందఱును వెడలిపోయిరా? ఇది దీర్ఘలోచితమైన కుట్రగానున్నది. వారి కంత పలుకుబడియుండుట యెప్పటికైన నపాయకరమే.

కుమార: రాణిగారిసై ఆబాల వృద్ధయుగ నందఱికిని భక్తి విశ్వాసములు కలవు. ప్రజలను అట్టివారె. దివాణమున నుండిన ఎవ్వరైన మీ యాజ్ఞను నిర్వర్తింపవలసి వచ్చునేమో యని యందఱు వెడలిపోయిరి.

రాణా: నాప్రజలు నన్ను త్యజించిరా?

కుమా: రాణిగారిని విశ్వసించుచున్నారు.

రాణా: నా సైన్యములు?

కుమా: రాణిగారి సతీత్వము ననుమానింపవు.

రాణా: [యోచనా మగ్నముగ] అమాత్యులు, ప్రజలు, సైన్యములు మీరా సతీత్వము సంశయింపరు!— నే నేమైన పొరపడితినా?

కుమా: ఎట్టి వివేకకంతులైనను పొరపడుట కలదు.

రాణా: [యోచించుచు హఠాత్తుగ తలయెత్తిచూచి] కుమారా, నేను పొరపడలేను. న్యాయమని నాకు తోచినయెడల ప్రపంచమునకు ప్రతి స్పర్ధిగ నైన నిలువఁగలను— లోకులు మూఢభక్తులు, గతాను గతికులు; అమాత్యులు దుర్బల హృదయులు, సైనికులు వివేక శూన్యులు. ప్రత్యక్ష సాత్వ్యము మీరా యపరాధమును నిరూపించుచున్నది.— ఇపుడేమి కర్తవ్యము?— ఎవ్వరును లేరా?

కుమా: రాజప్రాసాద మంతయు సంధికార కులాయముగా నున్నది.

రాణా: [కోపముతో] మీరా రక్తజ్వాలలతో మన ప్రాసాదము మరల నుద్ధీప్తము కాఁగలదు. కుమారా, నీవు విశ్వాసపాత్రుడవని నే నెఱుంగుదును. నాయాజ్ఞను నిర్వహింపుము. నీవే నాకుఁ గడపటి పట్టుగొమ్మవు. మీరాకు మరణదండన పత్రమును వ్రాసితెమ్ము.

కుమా: రాణిగారిని శిరచ్ఛేదన మొనరించుట కొక్క కటికవాడైన నొప్పుకొనఁడు.

రాణా: నీవో—

కుమా: [వెలుగుపడి ఒకయడుగు వెనుకకు వెట్టుచు] నేనా?—

రాణా: అట్లయిన మీరాయె స్వప్రాణ హంతకి, కావలయును. అటులనే వ్రాసితెమ్ము.

కుమా: [స్వగతము] రాజాజ్ఞ అనుల్లంఘనీయము.

[నిష్క్రమించును.]

రాణా: [సంక్షుబ్ధ చిత్తుడై గద్గదస్వరముతో] మీరా, నీవు చావ వలయునా? నీ కీ దుర్బుద్ధి పుట్టుకయున్న నీ విట్టి చావు చావవుగదా! భర్తయే భార్యకు మరణదండనము విధించుట! హా! [పథ్యం కరోద్యోగము. అసహ్యమైన మానసిక సంఘర్షణము!— నేను రాక్షసుడను.—

[దుఃఖించును.]

[ఇంతలో కుమారసింహుడు ఆజ్ఞాపత్రము వ్రాసికొని తెచ్చి, నిలుచుండి వేచియుండును.]

రాణా: [కొంతసేపటికి తలయెత్తి, స్వప్నములోవలె] తెచ్చితివా?

కుమా: [ఆజ్ఞాపత్రమును చేతికిచ్చును.]

రాణా: [చేవాలు చేయబోవునప్పుడు, చేయి వడకును, కొన్ని యక్షరములు వ్రాసి నిలుపును. ఎట్లో చేవాలు పూర్తిచేయును.] ఈ పత్రికను మీతాహస్తమునఁ బెట్టుము. ఎంత వేడికొన్నను నాదర్శన మిప్పింపకుము. ఆ కాంత ప్రాణపరిత్యాగము గావించుకొనువఱకు నీ వంగరక్షకుఁడవుగ నుండుము. పొమ్ము.

కుమా: [స్వగతము] అకటా! నే నీ సతీతిలకముయొక్క యాత్మ హత్యకు సాక్షిగ నుండవలయునా? ఘోరము! ఘోరము!

[నిష్క్రమింపబోవును]

రాణా: ఏదీ, పత్రిక నిటుదెమ్ము. చక్కగ చేవాలు చేసితిని శేదో చూతము.

కుమా: [ఇచ్చును.]

రాణా: [పత్రికను చూచిచూచి యొక్క బాష్పకణము రాల్చి,
కుమారసింహుని చేతికిచ్చును]

కుమా: [నిష్క్రమించును]

రాణా: [దుఃఖ . గద్గదస్వరముతో] మీరా, నీ యపరాధమునకు
మరణమునకన్న నల్పదండనము జేతొందులేదు. ఇంకొక్క నిమిషములో
చిరపరిచితమైన నీ మోహనస్వరూపము, ఏడేనిమిది సంవత్సరములు నా జీవి
తమున కమృతంపువ ర్తిమైన నీ ముఖేందుబింబము, మర్త్యలోకమునుండి సమ్మా
ర్థము కాగలదు. నా యాశలు నిరాశలైనవి. నా సంసారము నిస్సారమరు
జ్ఞ ప్రదేశమైనది. — మీరా, ...చచ్చితివి...చచ్చితివి...

[సోఫాలో నొరగబడును]

[తెరజాటును]



స్థలము ౯ : యమునానదికిఁ బోవు మార్గము.

[చీకటి. అప్పుడప్పుడు మెఱయుచున్నది. అగ్బరు
తాకసేనులు యాత్రికుల వేషములతో ప్రవేశింతురు.]

తాకసేను: నేనెంత బ్రతిమాలుకొన్నను వినకున్నారు. మూడు దినములనుండియు మనము మాటువేసములతో ఉదయపురమున నున్నాము. ఇచ్చట మనము నిస్సహాయులము. మన యునికి రాణా యెఱింగిన ప్రాణములతో మన శరీరములు ఢిల్లీకి పోవు. భారతసామ్రాజ్యము మీ పరిపాలనమున సుఖించుచున్నది. అట్టి మీ యమూల్య జీవితమును బ్రతి నిమిషమునందును అపాయమున కర్థము చేయుట భావ్యముకాదు. ఇప్పుడే కదలుదము రండు.

అగ్బరు: తాకసేన్, నే నధఃపతితుడను. ఉత్సాహముచే దీర్ఘాల్పచనము సేయనేరక మీరాబాయిని అంతఃపురమున దర్శించితిమి. అంతః బోక యానంద జడచిత్తుడనై వివేక శూన్యుడనై, ఆమెకు వజ్రహారమును సమర్పించితిని. అదియె యా పరమ పావన చరిత్ర మరణదండనమునకు హేతువయ్యెను. ఈ ఘోరపాతకమునుండి నే నెట్లు విముక్తుడను కాగలను. ఇందు కేమైన ప్రాయశ్చిత్తము కలదా? నా సింహాసనమైనను లేక నా ప్రాణమైనను సమర్పించి యీ పాపమును బాపుకొనఁ గలిగినయెడల నే నందుకు సంసిద్ధుడను.

తాక: అంతయు దైవికముగ జరిగినది. దైవేచ్ఛకు మానవుడు ప్రతికూల కల్పనము చేయఁజాలడు.

అగ్బరు: అది దైవేచ్ఛయే యగునుగాక! ఆదైవము మనయెడలఁ బ్రతికూలము. మాటువేసములతోఁ బరుల యంతఃపురముఁ జొచ్చితినిన్న

యపవాదము నా జీవితమునకు కళంక మాపాదించుచున్నది.

తాకా: మీరాబాయి పావన చరిత్రము లోకు లెల్లఱకు విదితము. సామాన్యములైన యంతఃపుర ధర్మములు మానా వమానముల కతీతయైన యా పరమ భక్తురాలియెడఁ జెల్లవు, మీ సమద్దేశమును బ్రజలు శంకింపదు.

అగ్బ: ఎట్టిలో సమాధానపఱచుకొనుటకు మార్గములు కలవు—
కాని, మన తొందరపాటునకుఁ బర్యవసాన మేమి? మీరాబాయి హత్య!—
ఇది మరణాంతమువఱకు పీడించు హృదయ శత్రుము. ఈ రాత్రియే యామె
మరణింపవలయునని వింటిమిగదా!

తాకా: [ఆలకించి] దారిలో పదశబ్దములు వినవచ్చు చున్నవి.

అగ్బ: [ఆలకించును]

[మీరాబాయియు కొంతదూరమున కుమారసింహుఁ
డును బ్రవేశింతురు.]

తాకా: ఏదోయొక స్త్రీవ్యక్తి.

అగ్బ: అమ్మా, మీ రెవ్వరు?

మీరా: పథికురాలను.

అగ్బ: ఎచ్చటి కేగుచున్నారు?

మీరా: బృందావనమునకు.

అగ్బ: ఆచారి తప్పివచ్చితిరి. ఈ త్రోవ యమునానది యొద్దకు
పోవును.

మీరా: ఇదియే దగ్గరి మార్గము.

అగ్బ: అడవిదారి ఒంటరిగా పోవుచున్నారు.

మీరా: తోడు లేనివారికిఁ దోడ్పడు బంటు ముందు నడచు
చున్నాడు.

అగ్బ: చిమ్మచీకటి.

మీరా: ఇదియె యభిసరించుటకుఁ దగిన సమయము.

అగ్బ: నిన్నంత శ్రమ పాలుచేసిన యాకరిన హృదయుఁ డెవఁడు?

మీరా: నా ప్రాణేశ్వరుఁడు.

అఖిల భూభువన వట్టాభిషిక్తుండయ్యుఁ

బసుల మేపుట కిష్టపడియె నెవఁడు?

బ్రహ్మాండ సంసార బంధముక్తుండయ్యుఁ

దల్లి బంధములలోఁ దవితె నెవఁడు?

గోపాంగనా ప్రేమ గోష్ఠీ రతుండయ్యు

నిర్మల జ్యోతియె నెగడె నెవఁడు?

నిర్జీవ వేణు ప్రణీత గీతుండయ్యు

తాల నాత్మల రేపజాలె నెవఁడు?

బద్ధిపించుబు హొంబట్టు వలువతోడ

విశ్వమోహన మూర్తియె నెలిగె నెవఁడు?

అట్టి శ్రీకృష్ణుడే నాకు నాత్మవిభుఁడు;

అతని యన్వేషణమె జీవితాంత్య ఫలము!

అగ్బ: ఆ! తల్లీ, ఈపాతకులను మన్నింపుము.

[ఇరువురు పాదముపై వ్రాలుదురు]

మీరా: అయ్యలారా, లెండు! మీరెవ్వరు?

అగ్బ: మీ నిర్వేతుక మరణదండనమునకుఁ గారకులమైన రాక్ష
సులము.

కుమారసింహుడు: [స్వగతము] హా! అగ్బరు పాదుషా! రాణా కెటింగించెనను. [పోబోయి] అయ్యా! అజ్ఞ లేదే! అయినను ఈ వార్త రాణాకు ప్రియముగ నుండవచ్చును. తడయజనదు.

[నిష్క్రమించును]

తా: ఎవరో పరుగెత్తుచున్నటుల కాలిచప్పు డగుచున్నది!

మీరా: పాదుషా, నీవు నాకు బరమ బంధుడవు. నీమూలమున నాకు బంధవిముక్తి కలిగినది. నీవు నిమిత్త మాత్రమైన కీలుబొమ్మవు, నూ త్రిధారుడు సర్వేశ్వరుడు.

అగ్బ: తల్లీ, యీ మరణోద్యోగము నుండి విరమింపుము. నా వలన నీవు మరణింప వలసివచ్చె నన్న దుఃఖము సహింపజాలను.

మీరా: పాదుషా, అజ్ఞానలేశము నిన్నింకను ఆవరించియున్నది. పరలోకము భయంకరమను అపోహయు, ఇహలోకముపై గల అత్యంత మమతయు మరణమాధుర్యమును విషవంతము చేయుచున్నది. జీవితము నిరంతర ప్రవాహము-ఆద్యంతములు లేనిది. ఒకచోటి చావు మఱియొక చోటి పుట్టుక. మరణము భౌతికపరిణామము. అనివార్యము. అందుకు చింతయేల?

అగ్బ: అమ్మా, మరణ మనివార్యమైన యెడల దానిని జయించుటకు మార్గము లేదా?

మీరా: కలదు. మరణమును చిలునవ్వితో నెదుర్కొనుటయే విజయోపాయము....హృదయేశ్వరా,...యిదిగో! వచ్చుచున్నాను. వాడు గో! నా మనోవల్లభుడు, నన్ను పిలుచుచున్నాడు. [కదలును]

అగ్బ: [పాదములపై బడి] తల్లీ, మన్నింపుము. నిలుపుము. నిలుపుము!

మీరా: [తొలగి] పాదుషా, నన్నంటకుము.

[నిష్క్రమించును]

[నేపథ్యమున మీరాబాయి గీతము పాడుచు
పోవుచుండును. ఆగీతము క్రమక్రమముగ సన్నగిల్లుచు.]

తా॥: మనహృదయము లింకను పరిశుద్ధము కావలయును?

అగ్బ: ఇదియె కడసారి పాట!

తా॥: అశరీర గానము ఆకసమునఁ జేలిపోవు చున్నట్లున్నది.

అగ్బ: ఆ గాన మస్ఫుటమై లయించినది. అకటా! మీరాబాయి
వీరక మర్త్యలోకమునఁ జూడలేము.

చిర విరహతాప సంశీర్ణచిత్త, మీర
యభిసరించుచు నున్నది యాత్మనాథు—

తా॥: నెన్నడో దివ్యపాదోధి నెడసినట్టు
జలకణంబు సంగమ తృష్ణఁ జనెడురీతి.

[తెరజూలును.]

స్థలము ౧౦ : రాజమందిరము.

[రాణా చెదరిన వెంట్రుకలతో ఉద్రిక్తచిత్తుడై అటునిటు
తిరుగుచుండును]

రాణా: మీరా యింతలోన విషముత్రావి మైనను ఉరివేసికొని
మైనను లేక యమునలో దూకిమైనను ప్రాణపరిత్యాగము గావించుకొని
యుండును. ఓసీ, కాంతాపాత్రనిర్వహణముతో నన్ను మోసగించిన పిశాచీ!
నీవు యమునలో నే దూకి చావుము. నీ యపయశో మాలిన్యము గుర్తింపరాక
ఆ యమునా జల నీలిమములో మిళి తమై పోగలదు. నీ చిటునవ్వు మలుగున

విషదిగ్ధమగు కోటల నెట్లు దాచుకొని యుంటివి? — నే నెంతబుద్ధిహీనుడను! ఇంకను ఆ కులభ్రష్టవిషయమై చింతించు చున్నాను; దాని మనోహర ప్రతిమను నాహృదయమునుండి బలాత్కారముగఁ బెట్టికెవైచితిని. కాని, మచ్చ మాత్రము మాసిపోదు.

ఒక్క దినములో వార్ధక్యము వచ్చినట్లు తోచుచున్నది! నా జీవిత పు పునాదియే సడలినట్లు కదలుచున్నది. నేను కుంభరాణాకన్న నన్యుడ నను భ్రమపుట్టుచున్నది — నాస్మృతి పథమున జీవించియున్న కుంభరాణా, ఇప్పటి నన్ను నీ వెక్కిరింపకుము! — ఆ! గతస్మృతి! ఇది మరణదండనమున కన్న హింసాకరము! ఘోరము!

[కుమారసింహుడు ఎగుడొప్పిరితో పరుగెత్తుకొనివచ్చును]

కుమారసింహుడు: అగ్బ రిచ్చటనే యున్నాడు.

రాణా: ఎక్కడ? అంతఃపురములోనా?

కుమా: కాదు. యమునామార్గమున రాణిగారిని నే ననుసరించు చుంటిని.

రాణా: కానిమ్ము, ఒక్కమాటలో చెప్పము! ఎక్కడ?

కుమా: అచ్చట నొకచోట నిద్దలు మనుష్యులు ఆమెతో మాట లాడుచుండిరి. వారిలో నొకడు “మీమరణ దండనమునకు కారణమైన రాక్షసులమని చెప్పుచుండెను. నేను పరుగెత్తుకొని వచ్చితిని. అతడే అగ్బరు కావలయు.

రాణా: [కోపముతో] ఆ దుశ్చరితుడే అగ్బరు కుమారసింహా, నీ వేల యింత మందబుద్ధివై తివి? ఆ అంతఃపుర ద్రోహి ప్రక్కలో నొక్క కత్తిపోటు పొడిచి యా సంతోషవార్తను దెచ్చుటకుమాటు ఊరకయేల బేజు వై పరుగెత్తుకొని వచ్చితివి?

కుమా: [చేతులు పిసుగుకొనుచు] అజ్ఞకొఱకు.

రాణా: ఓరి, దుర్బలహృదయుడా, కాలు దవిలిన విషచర్మము ను చావమొస్తుట కెవరియాజ్ఞ కావలయును? పొమ్ము! తెప్పపాటులో ఆస్థలము చేరుము. నీ పిడిబాకుతో వాని హృదయమును జీలిచి ఆరక్తపూరములో నీ రుమాలు గుడ్డను తడిపి కొనిరమ్ము. [చేతిగుడ్డను విసరి కుమారసింహునితట్టు పాటవేయును; కుమారసింహుడు వంగి అందుకొనును]

ఆ దురాత్ముడు మీ రాను ఢిల్లీకి దీసికొనిపోవుటకు వేచియున్నాడు. అదియే వారు నిర్ణయించుకొన్న సంకేతస్థలము. — ఇంకను నీ విచ్చటనే యున్నావా? పరుగెత్తుము. ఎగిరిపొమ్ము. [కుమారసింహుడు నిష్క్రమించును] వంటయిలుసొచ్చిన కుండేటిని వదలివచ్చితివి.

ఓరీ! పాచుషా, నీకు దగిన శిక్షను నీవు పొందనున్నావు. పాణిములతోడ నీవు మరల ఢిల్లీకిబోవు. ఓ మృత్యుదేవతా, ఈనాటిరాత్రి నీకు జేతినిండ పనిదొరకినది. ప్రళయంక రోస్మత్తి నృత్యము గావింపుము.

ఆ! యిసీ! నేనెంత మందమతిని? ఎంతపొరపడితిని? నాయంతిపురము నారడి వుచ్చి, నా యానంద భాండమును బగులఁదన్ని, మా పవిత్ర వంశ యశమును అపవాద దూషితము గావించి, నన్నిట్లు పిచ్చిబికారిని జేసిన యా నరాధముని ఈ కరవాలమునఁ గ్రుమ్మి యాతని మరణవేదన నా కనులారఁ జూడకున్న నా హృదయ సంతాప మెట్లు తీటును? అగ్బర్, నీకు మృత్యు వాసన్నము. [ఖడ్గహస్తండ్లై కేగముగ నిష్క్రమించును.]

[యవనిక జాటును.]



స్థలము ౧౧ : యమునానదీ మార్గము.

[గాఢాంధకారము. రాణా ఖడ్గ హస్తండ్లై ప్రవేశించును.]

రాణా: ఇదియేనా యమునకుఁ బోవుమార్గము? [నలుప్రక్కలఁ

గలయంజూచి] అమావాస్యరాత్రి, కాటుమబ్బులు నలుదెసలు నావరించి
యున్నవి. ఈ వృక్షశ్రేణులక్రింద నాకు నేనే యగపడుటలేదు! చినుకులు
గూడ పుటపుట రాలుచున్నవి. అంతయు నాహృదయమువలె గాఢాంధ
కార మలీచుసమై నిశ్శబ్ద సమాధిగ నగపడుచున్నది. [ఆలకించి] ఎవరిదా
కాలిచప్పుడు? [మరల నాలకించి] కాదు, కాదు. చెట్లయాకులు కదలు
చున్నవి. [పరికించి] ఇచ్చట ఎవ్వరును లేరు. వా రింతవఱకే వెడలిపోయి
యుందురా? [కొంత పరిక్రమించి] అచ్చట నేదియో యొక యాకృతి
కనబడుచున్నది. [కాలిచప్పుడు కాకుండ దగ్గఱకుపోయి కత్తితో పాడు
చుట నభినయించి] ఓ! తరుకాండము! అగ్బ రని భ్రమించితిని!

[వెదకుచుండును.]

[కుమారసింహుఁడు ఖడ్గహస్తంఁడై ప్రవేశించును.]

కుమారసింహుఁడు: [స్వగతము] నే నెచ్చట వెదకినను వారిరువురు
నగపడలేదు. ఈ చెట్ల నీడలో దాగుకొని యుందురు. [అటునిటు పరికించి]
అదిగో! చీకట్రిలో నస్పష్టముగ నటునిటు తిరుగుచున్న వ్యక్తియే అగ్బరు
పాదుషా. ఆతని యొక త్తిచే నొక్క పోటు పొడిచి వా స్వామి ఋణమును
దీర్చుకొందును. [మెల్లగాపోయి పొడిచి] అగ్బర్ పాదుషా, యిది యుదయ
పూర్ రాజ్యాధిపతి యాజ్ఞ. నీ దుండగమునకు దగిన మరణదండనము— నా
స్వామి ఋణము దీర్చుకొంటిని.

రాణా: [తరుకాండమున కానుకొని బాధ నభినయించుచు]
అయ్యో! ప్రమాదము! కుమారా, చచ్చితిని, చచ్చితిని.

కుమార: [దుఃఖోద్వేగముతో] హా! స్వామి ఘాతుకుడను. అ
య్యో, తండ్రీ, నీవేల యింతలో నిచ్చటకు వచ్చితివి? హతవిధి, తలపట్టి
యీడ్చుకొని వచ్చితివా? ఈదుఃఖము దుర్భరము. మీ నేవకుడు మిమ్ము
శనుసరించుచున్నాడు. [నడుము కట్టులోనున్న ఖడ్గముదూసి పొడుచుకొని]

తండ్రీ, మన్నింపుము. మన్నింపుము.— విధి— చేస్తా— వి— ధి—
చే— స్త— [మరణించును.]

రాణా: [తరుకాండము క్రిందికిజాటి] కుమారా, స్వామిభక్తున కను
రూపమే నీప్రాణ పరిత్యాగము. ప్రయోజనమేమి? నీవైన ఏల బ్రతుకవు?
తలంపని చోటనుండి కులిశాఘాతము! ఎంత ఘటనా వైపరీత్యము.

ఓరీ, అగ్బర్, నీ కింకను నుంచి దినములుగలవు; నీవు బ్రతికితివి.
నే నిప్పు డశక్తిమంతుడను. ఒక్క నిమిషములో మరణింపనున్నాను. కాని,
నీకు మాత్రము దండనము తప్పదు. నా యవమానమును కులావమానముగఁ
దలంచిన యే రసపుత్ర వీరుడైనను నా మనో నిశ్చయమును నేరవేర్పఁగలఁడు.
రక్తజ్వాలా భయంకరమైన నా యభిశాపము పిడుగువలె నీ తలపై ప్రేలఁ
గలదు.

[అగ్బరు తాళసేనులు ప్రవేశింతురు.]

అగ్బరు: ఎవఁడో వేదనా భరితుఁడు నన్ను నిందించుచున్నాఁడు.
[దగ్గఱి] అయ్యా, మీరెవ్వరు? అగ్బరు నేల శపించుచున్నాడు?

రాణా: [వేదనా గద్గదస్వరముతో] ఆ పరమపాతకుని నామమును
మీరేల యుచ్చరించెదరు? ఆమెగలాయి కులకలంకుఁడు నన్నారడిపుచ్చి
నా యిల్లాలిని దొంగిలించుకొని ఢిల్లీకి పాఱిపోవుచున్నాఁడు.

తాళసేక: ఇదియేమి భ్రాంతి?

అగ్బరు: మీకేమి యింత దురవస్థ కలిగినది?

రాణా: విపరీత సంఘటనము.

అగ్బరు: అగ్బరును చంపింప నెంచి మీరే చంపబడితిరా?

తాళసేక: పాదుషాకు ప్రాణాంతకమైన గండము తప్పినది.

అగ్బరు: కుంభ రాణా.

రాణా: నా రాజ్యమున నన్ను బేరుపెట్టిపిలచు మానవుఁ డెవ్వఁడు?

అగ్బ: అగ్బరు మీ యంతఃపురముఁ జొచ్చినది నిజము. తన జీవితమును పునీతముచేసి కొనుటకై పరమ భక్తురాలైన మీరాబాయిని సందర్శించెను. ఆమె పాదరజః ప్రసాదము యాచించుట కొఱకు సాధారణ ధర్మములు లెక్క సేయక పాదుషా సాహసించెను.

రాణా: [భూమిపైనుండి సగము నిక్కి] ఏమి? అగ్బరు మీరాను మోహింపలేదా?

అగ్బ: తల్లి స్తన్యపానము చేయుచున్న పసిబిడ్డకు మోహ మంట గట్టు నీచు డెవ్వఁడుండును?

రాణా: నీవెవ్వడవు? అగ్బరు సహాయులలో నొక్కఁడవా?

అగ్బ: నేనే అగ్బరును.

రాణా: [క్రోధముతో] అగ్బర్! [దూరముగ పడియుండిన కత్తి కయి చేయి తడవును].

అగ్బ: [కత్తితీసికొనివచ్చి కుంభరాణా కందించుచు] నా మరణమువలన నీ హృదయము నీ మరణకాలమున క్రోధరహితమయి, సుఖవంత మగునేని నన్ను వధింపుము. ఇదిగో! అనాచ్ఛాదితమైన నా వక్షస్థలము [మోకాల్పైన వంగును]

తా: ఏమి యీ సాహసము? [చేయిపట్టుకొని పైకి లాగును.]

రాణా: [ఇతి కర్తవ్యతా మూఢుఁడయి, ఆశ్చర్య స్తంభితుఁడయి] పాదుషా, నీవు సత్యము పలుకుచున్నావా? ఇంతదనుక నన్ను బాధించుచున్న సంశయము కేవలము స్వప్నమా? మీ రిరువురును నిగపరాధులా?

అగ్బ: రాణా, నీ యెడల నాకు జాలి కలుచున్నది. మీరాబాయి మాతల్లి. నే నామె పుత్రుఁడను. ఇంతకన్న నెక్కుడుగ నేనేమి చెప్పఁగలను? నీకేల యింత భ్రాంతి కల్గెను?

రాణా. పాదుషా, నా హృదయమున మెరముచుండిన శల్యమును పెరికి వైచితివి. నాకు నీవు ప్రబలద్వేషి వయ్యును ఇప్పుడు పరమాపుడ

వైతివి. సంశయ గ్రస్త చిత్తుడనై బ్రతికియుండుటకన్న సత్యమెఱుంగుట కాస్పదమైన యీ మరణమే సుఖవంతము. అగ్బర్, నా మీరా యేమైనది?

అగ్బర్: ఆ పతివ్రతా శిరోమణి యమునాగర్భము నాశ్రయించినది.

రాణా: [గద్గదస్వరముతో] హా! పరమ పాతకుడను. ఆ అమా యికను నిష్కారణముగ హింసించినందులకు దుఃఖించెదను. మందమత్తినై తప్పుబాడపట్టితిని. స్వయంకృతాపరాధమునకు తగిన చరమశిక్ష ననుభవించు చున్నాను.— అబ్బా, భ్రమ కప్పుచున్నది.—మీరా—మీరా—క్షమా పణము వేడికొనుటకై నీయొద్దకే వచ్చుచున్నాను.— పాపాత్ముడనని పెడ మోము పెట్టకుము. నీ యెదుట నంజలి బద్ధుడనై నా యపరాధము నొప్పు కొందును. మీరా—మీరా—మన్నింపుము— కనికరింపుము— మీ—రా—మీ—రా—రా—రా—రా— [మరణించును.]

అగ్బర్: రాణా మరణమునకన్న నా బ్రతుకే శోచనీయము. ఆతఁ డొక్కసారియే మరణించెను. నేను ప్రతిక్షణము మరణవేదన ననుభవించు చున్నాను.

రాణా: మృత్యువు దైవముయొక్క అమోఘాస్త్రము.

అగ్బర్: అజ్ఞాతముగ మన మీ ఘటనావర్తములొని కీడ్వబడితిమి.

పరమభక్తురాలి పదములు సేవింప

భక్తితోడ నిటకు వచ్చినాడ,

దైవఘటన మెట్లు తలపోతు? మరలెద

రక్తసిక్తమా కరంబుతోడ.

[తెరజాటును.]

సంపూర్ణము.

29-10-1924.

—:(0):—